

Донецький національний університет
Юридичний факультет

**ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ
ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ**

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції

22-26 лютого 2016 року

м. Маріуполь
2016

УДК 346.54 (477):005.745
ББК X 9 (4 УКР) 303.я431

Рекомендовано до друку вченою радою юридичного факультету
Донецького національного університету
(протокол № 7 від 18 березня 2016 р.)

Господарсько-правове забезпечення управління об'єктами державної власності: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Вінниця, 22-26 лютого 2016 р.) / наук. ред. А.Г. Бобкова, А.М. Захарченко; Донецький національний університет. – Маріуполь: ПрАТ «Газета «Приазовський робочий», 2016. – 132 с.

ISBN 978-617-682-024-6

У збірнику представлені доповіді і повідомлення учасників Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Господарсько-правове забезпечення управління об'єктами державної власності» (м. Вінниця, 22-26 лютого 2016 р.), розміщені на сайті юридичного факультету Донецького національного університету (<http://law.donnu.edu.ua/uk-ua/research-activities/konferentsii>).

Збірник розрахований на наукових, науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, докторантів і аспірантів та всіх, хто цікавиться проблемами господарського права і законодавства.

Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ в матеріалах доповідей і повідомлень несуть автори.

УДК 346.54 (477):005.745
ББК X 9 (4 УКР) 303.я431

ISBN 978-617-682-024-6

© Колектив авторів, 2016.
© Донецький національний університет, 2016.
© ПрАТ «Газета «Приазовський робочий», 2016.

ЗМІСТ

<i>Захарченко А.М.</i> Господарсько-правова характеристика управління об'єктами державної власності.....	5
<i>Вінник О.М.</i> Соціальне спрямування економіки як складова мети приватизації державного майна: правовий аспект	65
<i>Пашков В.М.</i> Господарсько-правові функції держави щодо об'єктів державної та комунальної форми власності	73
<i>Джабраїлов Р.А., Колосова О.Е.</i> Фінансовий інжиніринг як інструмент здійснення управління об'єктами державної власності	81
<i>Деревянко Б.В.</i> Дискусійні питання наявності (відсутності) комерційного статусу державних та інших підприємств	86
<i>Кравець І.М.</i> Трансформація державних господарських систем в умовах ринкової економіки	91
<i>Кременовська І.В., Святогор О.А.</i> Державна власність і матеріально-ресурсне підґрунтя національної безпеки України	98
<i>Кадала В.В.</i> Шляхи удосконалення господарсько-правового забезпечення діяльності ПАТ «Укрзалізниця»	103

<i>Титова О.В.</i> Щодо підвищення ефективності управління об'єктами державної власності (господарсько-правовий аспект)	109
<i>Туркот О.А.</i> Щодо реалізації Стратегії підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки	115
<i>Сухоставець І.В.</i> Щодо напрямів вдосконалення правового регулювання оренди державного майна	120
<i>Грабовий В.О.</i> Служба корпоративного секретаря як необхідний елемент удосконалення системи корпоративного управління суб'єктами господарювання в Україні	126

*А.М. Захарченко,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського права
Донецького національного університету*

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ

Одним із факторів, які справляють суттєвий вплив на стан економіки і соціальної сфери в Україні, є наявність у державній власності великого масиву майнових об'єктів, в тому числі тих, що використовуються у господарській діяльності державними і недержавними суб'єктами господарювання. Разом із тим ефективність управління об'єктами державної власності є низькою, що обумовлено багатьма чинниками, частина з яких перебуває в юридичній площині.

На державному рівні неодноразово наголошувалось, що управління об'єктами державної власності потребує удосконалення. Зокрема, про необхідність проведення реформи щодо такого управління йдеться у прийнятих в останні роки програмних документах – Угоді про коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна» (п. 2.8 розд. VII) [1], Програмі діяльності Кабінету Міністрів України (п. 5) [2], Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» (розд. 3) [3], Стратегії підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки (розд. I) [4]. Міністерством економічного розвитку і торгівлі України розпочато реалізацію низки заходів, спрямованих на виконання відповідних положень цих програмних документів [5]. Однак, як свідчить практика, єдиного бачення майбутньої моделі управління об'єктами державної власності у представників органів державної влади немає, і державна політика стосовно цього є суперечливою і непослідовною.

Правова основа управління об'єктами державної влас-

ності представлена положеннями Конституції України [6], Господарського та Цивільного кодексів України [7, 8], Законом України «Про управління об'єктами державної власності» (далі – Закон про УОДВ) [9] та значною кількістю інших нормативно-правових актів і їх окремих положень. При цьому зазначені нормативно-правові акти містять багато неточностей, прогалин і протиріч. Зокрема, це стосується визначення складу і правового режиму об'єктів державної власності, щодо яких здійснюється управління, системи і статусу суб'єктів управління об'єктами державної власності, регламентації окремих функцій з управління цими об'єктами та ін. Як наслідок, застосування законодавства про управління об'єктами державної власності супроводжується виникненням проблем, частина з яких не має однозначного вирішення, в тому числі на рівні судової практики.

Правові питання управління об'єктами державної власності досліджуються представниками різних галузей юридичної науки, що обумовлено складністю і багатоаспектністю відповідного суспільного явища. В останні роки найбільше уваги цим питанням приділяється у науці адміністративного права. Зокрема слід відзначити дисертації представників вітчизняної науки адміністративного права – В.Л. Пількевича [10], В.В. Джарти [11], О.О. Кравчука [12]. Також ряд дисертаційних робіт за цією тематикою підготовлено вченими-адміністративістами у Російській Федерації – А.В. Дягилевим [13], А.В. Вінницьким [14], О.І. Коротковою [15], С.І. Файнгершем [16], О.К. Дзибик [17] та ін. Окремі автори досліджують управління об'єктами державної власності з позицій науки цивільного права [18, с. 10-20; 19, с. 37-45], на стику наук цивільного та адміністративного права [20], а також з позицій науки конституційного права [21; 22].

Значущий внесок у розробку питань управління об'єктами державної власності здійснено й представниками науки господарського права. Зокрема, методологічне під-

ґрунтя для дослідження таких питань через призму теорії господарського права закладено у працях фундаторів третьої наукової школи господарського права – В.В. Лаптева та В.К. Мамутова, які ще у радянський період обґрунтували необхідність забезпечення єдності правового регулювання «вертикальних» і «горизонтальних» господарських відносин, в тому числі тих, що виникають у зв'язку з реалізацією права державної власності на засоби виробництва [23, с. 5, 18-24; 24, с. 100; 25, с. 30; 26, с. 18-19, 34-35, 114-115]. На сучасному етапі окремі аспекти, які прямо чи опосередковано стосуються господарсько-правового забезпечення управління об'єктами державної власності, розглядались у дослідженнях вітчизняних науковців-господарників – О.А. Беляневич [27, с. 435-491], Г.М. Будурової [28], О.М. Вітник [29], О.П. Віхрова [30, с. 347-351], С.М. Грудницької [31], Р.А. Джабраїлова [32], Д.В. Задихайла [33], О.Р. Кібенко [34], І.М. Любімова [35], О.А. Медведєвої [36], Д.І. Погрібного [37], О.П. Подцерковного [38, с. 394-396 і ін.], І.А. Селіванової [39, с. 72-80], Ю.О. Серебрякової [40], І.В. Сухоставець [41], С.В. Терещенка [42], О.А. Черненко [43], О.В. Шаповалової [44, с. 27-33], В.С. Щербини [45, с. 197-218], О.С. Янкової [46, с. 8-75] та ін. В останні роки вчені Інституту економіко-правових досліджень НАН України під керівництвом професора В.А. Устименка проводили наукову роботу за темою «Правове забезпечення ефективного управління об'єктами публічної власності» (держ. реєстрація № 0111U007825), за результатами чого підготовлено низку наукових публікацій [47, 48]. Крім того, питання управління об'єктами державної власності розглядаються й російськими вченими – представниками науки підприємницького права, зокрема І.В. Єршовою [49] та І.В. Дойниковим [50]. Однак комплексного опрацювання основних господарсько-правових аспектів управління об'єктами державної власності не проводилось, і єдиного концептуального підходу щодо розуміння такого явища, як

«управління об'єктами державної власності», у науці господарського права немає, не дивлячись на те, що у цьому явищі переважають складові, які охоплюються предметом регулювання господарського права, і низка існуючих проблем управління об'єктами державної власності може бути вирішена шляхом застосування саме господарсько-правових засобів.

Викладене вище вказує на актуальність і доцільність дослідження господарсько-правових засад управління об'єктами державної власності з метою формування цілісної характеристики управління об'єктами державної власності з використанням можливостей цієї галузі юридичної науки.

Формування такої характеристики потребує звернення насамперед до базових положень щодо управління об'єктами державної власності, які мають загальнотеоретичне (міжгалузеве) значення. Так, поняття «управління об'єктами державної власності» нині вже є усталеним у науковому обігу, законодавстві і правозастосовній практиці. При цьому поряд із вказаним поняттям вживаються й поняття «управління державною власністю» та «управління державним майном». На рівні законодавства та правозастосування ці три поняття вживаються як синонімічні, а у юридичній науці, як буде показано далі, окремі її представники ототожнюють ці поняття, оперуючи ними одночасно, а інші пропонують вживати лише якесь одне з цих понять, наводячи аргументи на користь того чи іншого з них. Тому наукове опрацювання питань управління об'єктами державної власності потребує врахування змісту й тих джерел, в яких присутні поняття «управління державною власністю» та «управління державним майном».

Узагальнений аналіз наукових публікацій юридичного спрямування, в яких розглядаються теоретичні питання управління об'єктами державної власності (державною власністю, державним майном), дозволяє виокремити два основні методологічні підходи до його розуміння та дослідження.

Перший із цих підходів ґрунтується на судженні, згідно з яким відома «тріада» правомочностей (володіння, користування та розпорядження) не може вичерпно характеризувати зміст права власності, у зв'язку з чим пропонується доповнення або повна чи часткова заміна «тріади» іншими правомочностями. Погляди науковців щодо кількості та позначення таких правомочностей є різними, але при цьому, як правило, називають правомочність управління [51, с. 56; 52, с. 4; 53, с. 6; 54, с. 10].

Другий з основних методологічних підходів щодо управління об'єктами державної власності полягає в тому, що управління розглядається не як правомочність держави-власника, а як певна діяльність (дії) держави та/або уповноважених нею суб'єктів. При цьому авторські позиції щодо сутності цієї діяльності є багатоманітними, що серед іншого обумовлено різною галузевою спрямованістю здійснюваних досліджень [20, с. 95; 55, с. 500; 56, с. 35; 57, с. 340].

Методологічний підхід, у рамках якого управління об'єктами державної власності розглядається як певна діяльність, виявився більш прийнятним для потреб практики, і саме його закладено в основу масиву нормативно-правових актів, що регулюють відносини у відповідній сфері. Це чітко простежується зокрема у базовому Законі про УОДВ, яким передбачено, що управління об'єктами державної власності – здійснення Кабінетом Міністрів України та уповноваженими ним органами, іншими суб'єктами, визначеними цим Законом, повноважень щодо реалізації прав держави як власника таких об'єктів, пов'язаних з володінням, користуванням і розпорядженням ними, у межах, визначених законодавством України, з метою задоволення державних та суспільних потреб (ст. 1). Подібні положення містяться і у законодавстві інших країн, де регулювання відносин, пов'язаних із здійсненням права державної власності, опосередковується вживанням поняття «управління державним майном» («управління державною (публічною) власністю») [58-60].

Зважаючи на вищезазначене, а також на те, що нині не вбачається об'єктивної необхідності і доцільності впровадження у законодавство і практику іншого наукового підходу, згідно з яким управління об'єктами державної власності вважається єдиною або однією з правомочностей держави-власника, господарсько-правова характеристика управління об'єктами державної власності може базуватись на розумінні його саме як діяльності.

Окремі автори, характеризуючи управління об'єктами державної власності як вид діяльності, зосереджують увагу на понятті «управління» і беруть за основу теоретичні положення щодо нього, розроблені в рамках філософської науки та/або кібернетики [61, с. 704; 62, с. 22; 63, с. 18-19; 64, с. 25]. Між тим застосування такої позиції не в повній мірі відповідає дійсному значенню поняття «управління об'єктами державної власності». Цілком слушною у цьому зв'язку є думка А.В. Вінницького, котрий наголошує, що сутність категорії «управління», виявлена в рамках науки управління, не може бути механічно перенесена в юриспруденцію для характеристики тих чи інших правових феноменів. В межах такої характеристики поняття «управління» набуває спеціально-юридичне значення [65, с. 61].

З урахуванням різноманіття наукових поглядів на порушене питання необхідною передумовою і основою для формування господарсько-правової характеристики управління об'єктами державної власності може стати опрацювання загальнотеоретичних положень щодо чотирьох взаємопов'язаних елементів, які у сукупності вказують на найбільш відмітні риси такої діяльності: 1) суб'єкти; 2) об'єкти; 3) зміст; 4) мета цієї діяльності.

Розглядаючи перший із зазначених елементів, окремі науковці висловлюють думку, що суб'єктами управління державним майном є держава та державні органи [49, с. 162, 185]. Однак більшого поширення у науковій літературі набула позиція, яка базується на розмежуванні понять «суб'єкт

права державної власності» та «суб'єкт управління об'єктами державної власності». Показовим у цьому плані є судження Е.В. Талапіної, котра зазначає, що поняття управління майном виникає у ситуаціях, коли юридичного власника або немає фізично в даний момент біля його майна, або він не спроможний самостійно здійснювати право власності, або з якихось причин не бажає робити це самостійно. Тоді з'являється (призначається, обирається) інша особа, яка здійснює за власника його повноваження щодо майна. Виникає деяка «усунутість», віддаленість власника і майна, суб'єкта і об'єкта [20, с. 90]. Додержуючись такої позиції, А.В. Вінницький підкреслює, що суб'єктом управління державним майном слід називати не самого власника, а уповноважений ним орган [57, с. 336].

Ця позиція одержала підтвердження й на рівні законодавства, а саме визначено, що суб'єктами управління об'єктами державної власності є: 1) Кабінет Міністрів України; 2) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері управління об'єктами державної власності; 3) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері економічного розвитку; 4) міністерства, інші органи виконавчої влади та державні колегіальні органи; 5) Фонд державного майна України; 6) органи, що забезпечують діяльність Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України; 7) органи, які здійснюють управління державним майном відповідно до повноважень, визначених окремими законами; 8) державні господарські об'єднання, державні холдингові компанії, інші державні господарські організації (для узагальненого позначення яких законодавство оперує словосполученням «господарські структури»); 9) Національна академія наук України та галузеві академії наук (ч. 1 ст. 4 Закону про УОДВ).

Застосовуючи буквальне тлумачення вказаної статті Закону про УОДВ, згідно з якою до кола суб'єктів управління об'єктами державної власності віднесено зокрема «державні

господарські об'єднання, державні холдингові компанії, інші державні господарські організації», окремі автори виходять з того, що відповідне положення стосується всіх державних господарських організацій [66, с. 18]. Такої позиції іноді дотримуються й судові органи [67, 68]. Однак застосування системного способу тлумачення цього положення (співставлення його з іншими положеннями законодавства з питань управління об'єктами державної власності) дає підстави не погодитись з цією позицією. Натомість на основі комплексного аналізу цього законодавства можна дійти висновку, що суб'єктами управління об'єктами державної власності є не всі, а лише окремі державні господарські організації, які виступають носіями повноважень з управління об'єктами державної власності стосовно визначеного кола державних унітарних підприємств та/або господарських товариств, у статутних капіталах яких акції (частки) належать державі. А саме: крім державних господарських об'єднань та державних холдингових компаній до числа суб'єктів управління - господарських структур належать національні і державні акціонерні компанії, статутний капітал яких сформовано за рахунок об'єднання за галузевим принципом майна державних унітарних підприємств (організацій) та/або належних державі акцій (НАК «Нафтогаз України», НАК «Укргролізинг», НАК «Надра України», ДАК «Укрресурси», ДАК «Хліб України» і ін.), а також деякі державні підприємства (наприклад, державне підприємство «Об'єднана гірничо-хімічна компанія», яке уповноважено здійснювати корпоративні права держави щодо ТОВ «Запорізький титано-магнієвий комбінат» [69]). При цьому в тій частині діяльності, яка стосується використання державними господарськими організаціями закріплених за ними речей на праві господарського відання або оперативного управління, такі державні господарські організації виступають не як суб'єкти управління об'єктами державної власності, а як суб'єкти вказаних речових прав.

Якщо ж тимчасово залишити поза увагою відповідні положення законодавства та розглядати лише наукові позиції з порушеного питання, можна констатувати, що деякі дослідники відносять до числа суб'єктів управління об'єктами державної власності поряд із органами державної влади усі державні підприємства, установи, організації – носії права господарського відання і оперативного управління (незалежно від того, чи здійснюють вони господарську діяльність) [12, с. 134; 70, с. 312]. Такий підхід був започаткований у працях відомого радянського вченого А.В. Венедиктова, який виокремив три види управління державною соціалістичною власністю (державним майном), вказавши, що таке управління може здійснюватись соціалістичними держорганами або у порядку загального керівництва відповідною галуззю радянського господарства (наприклад, керівництво союзно-республіканськими міністерствами СРСР через однойменні міністерства союзних республік щодо підприємств республіканського підпорядкування), або у порядку безпосереднього планування і регулювання певного кола держпідприємств (безпосереднє управління, яке здійснюється союзно-республіканськими міністерствами СРСР щодо підприємств союзного підпорядкування), або у порядку безпосереднього оперативного управління (управління, яке здійснюється самими держпідприємствами) [71, с. 328-329]. Разом із тим така наукова позиція нині не є поширеною і зазвичай державні підприємства, установи і організації, що виступають як суб'єкти права господарського відання і права оперативного управління, науковці до числа суб'єктів управління об'єктами державної власності не відносять [20, с. 115-154; 49, с. 185-195; 57, с. 365]. Відповідно, управління об'єктами державної власності та використання цих об'єктів на праві господарського відання (оперативного управління) розглядаються як різні, хоч і взаємопов'язані види діяльності.

Концептуальний підхід, що передбачає розрізнення кола суб'єктів управління об'єктами державної власності

та суб'єктів права господарського відання і оперативного управління (як і діяльності, що здійснюється названими суб'єктами), заслуговує підтримки як з теоретичної, так і з прикладної точок зору. Адже вказані суб'єкти виконують завдання, що характеризуються сутнісними відмінностями: суб'єкти управління об'єктами державної власності повинні, насамперед, *організувати використання* зазначених об'єктів (в тому числі шляхом закріплення їх на праві господарського відання або оперативного управління за державними підприємствами, установами, організаціями), тоді як суб'єкти права господарського відання і оперативного управління *безпосередньо використовують* закріплені за ними об'єкти, діючи при цьому під керівництвом суб'єктів управління. Відтак постає необхідність врахування цих відмінностей на теоретичному і практичному рівнях, в тому числі шляхом вживання при позначенні названих груп суб'єктів і здійснюваної ними діяльності різної термінології.

В той же час послідовне утвердження такого підходу потребує конкретизації вищезгадуваних положень ч. 1 ст. 4 Закону про УОДВ, а також уточнення деяких інших положень законодавства, в яких простежується невинуватене ототоження зазначених груп суб'єктів і їх діяльності (зокрема ст. 8 Закону про УОДВ, ст. ст. 2-5 Закону України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних академій наук та статусу їх майнового комплексу» [72]).

При опрацюванні питання про об'єкти, стосовно яких здійснюється діяльність суб'єктів управління, доречно звернути увагу на положення філософської науки, якими визначено, що на відміну від суб'єкта об'єкт діяльності являє собою пасивну, ініційовану сторону діяльності, те, на що спрямована діяльна здатність суб'єкта. Як об'єкти діяльності можуть виступати будь-які явища навколишньої дійсності, в тому числі люди [73, с. 297-298].

У той же час з'ясування порушеного питання в рамках дослідження управління об'єктами державної власності ускладнюється чинником, який перебуває у мовній площині, адже словосполучення «об'єкти управління об'єктами державної власності» виглядає некоректним. Можна припустити, що саме через намагання обійти цей чинник у Законі про УОДВ з'явилося таке словосполучення, як «об'єкти управління державної власності» (ст. 3). З тих же причин у літературі іноді вживається словосполучення «управління об'єктами державного майна» [74, с. 113-116].

Орієнтуючись на словесне вираження поняття «управління об'єктами державної власності» («управління державним майном»), окремі дослідники констатують, що об'єктами такої діяльності є об'єкти права власності держави (державне майно) [55, с. 500; 57, с. 335; 75, с. 13]. Поряд із цим у науковій літературі висловлено й інші думки, зокрема тими дослідниками, що розглядають управління об'єктами державної власності через призму загальної теорії управління. Так, відомий радянський вчений-адміністративіст Ю.М. Козлов зазначав, що управління речами фактично являє собою управління людьми, керівництво поведінкою людей щодо матеріальних предметів [76, с. 55-56]. Інший автор – О.О. Кравчук констатує, що термін «управління об'єктами державної власності» не в повній мірі відповідає загальноприйнятому змісту поняття управління і є лексично недосконалим. На думку цього дослідника, майно може бути об'єктом управління лише з технічної точки зору (автомобіль, судно, верстат, будь-який інший агрегат управляється людиною) [77, с. 32-33; 78, с. 1062-1069]. Викликає інтерес і позиція Г.В. Атаманчука, який пропонує вирізняти об'єкти управління та предмети, щодо яких виникає управління, і пояснює, що такими предметами можуть бути матеріальні речі, технічні засоби, технологічні процеси, соціальні цінності, продукти духовної творчості і т. і., але сторонами в управлінні можуть бути лише люди. При цьому дослідник

називає три рівні об'єктів державного управління: людина, колективи та об'єднання людей, суспільство в цілому [79, с. 42, 120-121].

Разом із тим, якщо додержуватись вищезгаданого загальнонаукового (філософського) підходу до розуміння категорії «об'єкт діяльності», заперечувати той факт, що певні об'єкти державної власності є об'єктами діяльності суб'єктів управління, немає підстав. Такий підхід взято за основу і на законодавчому рівні – у Законі про УОДВ вказівка на коло «об'єктів управління державної власності» дається через перерахування певних груп державного майна, а саме: 1) майно, яке передано казенним підприємствам в оперативне управління; 2) майно, яке передано державним комерційним підприємствам, установам та організаціям; 3) майно, яке передано державним господарським об'єднанням; 4) корпоративні права, що належать державі у статутних капіталах господарських організацій; 5) державне майно, що забезпечує діяльність Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України; 6) державне майно, передане в оренду, лізинг, концесію; 7) державне майно, що перебуває на балансі господарських організацій і не увійшло до їх статутних капіталів або залишилося після ліквідації підприємств та організацій; 8) державне майно, передане в безстрокове безоплатне користування Національній академії наук України, галузевим академіям наук; 9) безхазяйне та конфісковане майно, що переходить у державну власність за рішенням суду (ч. 1 ст. 3 Закону). Для забезпечення розподілу об'єктів державної власності між суб'єктами управління та позначення стану «закріпленості» певного об'єкта за певним суб'єктом управління у законодавстві щодо більшості об'єктів застосовується юридична конструкція, згідно з якою об'єкт державної власності визнається таким, що «перебуває у сфері управління» (або «в управлінні») визначеного суб'єкта управління.

У той же час, якщо абстрагуватись від словесного вираження поняття «управління об'єктами державної власності» («управління державним майном») і звернути увагу на фактичний зміст, який вкладається в це поняття у різних джерелах, з'являються підстави стверджувати, що воно значною мірою є умовним, оскільки діяльність, яка ним позначається, передбачає здійснення суб'єктами управління впливу як на об'єкти державної власності, так і на суб'єктів, що функціонують на базі цих об'єктів, зокрема на державні підприємства, установи, організації. Наявність такого впливу визнається і в наукових публікаціях. Зокрема, як відзначалось вище, А.В. Венедиктов називав серед видів управління державним майном, насамперед, керівництво, яке здійснюється міністерствами щодо державних підприємств (у розумінні останніх не як об'єктів, а як суб'єктів права) [71, с. 328-329]. На сучасному етапі показовими у цьому плані є праці А.В. Вінницького, котрий зазначає, що наявність права власності на такі об'єкти, як майно державних підприємств і установ, акції, дає державі можливість не просто реалізовувати правомочності володіння, користування і розпорядження щодо таких об'єктів, але й здійснювати майнові, немайнові і управлінські права, що випливають з наявності права власності. У випадках, коли держава є власником майна організацій (державних унітарних підприємств і установ) або учасником організацій (господарських товариств і деяких інших), управління державною власністю (видами державного майна) охоплює управління не лише майном (речами), але й зазначеними юридичними особами як суб'єктами права [14, с. 8, 26; 65, с. 240-242].

Наявність такого «управління в управлінні» ускладнює розуміння сутності «управління об'єктами державної власності», однак заперечувати те, що вищенаведене судження А.В. Вінницького відповідає дійсності, немає підстав. Більше того, аналіз порушеного питання вказує на те, що в ході діяльності, що позначається як «управління об'єктами

державної власності», суб'єкти цієї діяльності здійснюють й непрямий вплив на поведінку недержавних підприємств, установ, організацій, а також фізичних осіб (у тому числі тих, що мають статус підприємців), які володіють та/або користуються об'єктами державної власності на основі договорів чи на інших правових підставах. Наприклад, передача об'єктів державної власності в оренду недержавним суб'єктам господарювання супроводжується визначенням у договорах оренди певних обов'язкових параметрів майбутньої поведінки орендарів (як-то використання об'єктів державної власності протягом встановленого строку з певною метою, періодична сплата орендної плати у встановленому розмірі, використання амортизаційних відрахувань і ін.) з подальшим здійсненням контролю за додержанням орендарями визначених умов договору.

Зважаючи на неповну відповідність словесного вираження поняття «управління об'єктами державної власності» його дійсному значенню, на рівні законодавства іноді робляться спроби досягнути цієї відповідності шляхом штучної зміни значення поняття «об'єкт державної власності». Наприклад, пунктом 1.5 Методичних рекомендацій застосування критеріїв визначення ефективності управління об'єктами державної власності, затверджених наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 15 березня 2013 р. № 253, прямо обумовлено, що об'єктами державної власності, щодо яких застосовуються ці Методичні рекомендації, є суб'єкти господарювання державного сектору економіки [80]. Між тим таку підміну одного поняття іншим не можна оцінити позитивно.

Спроби усунення зазначеної невідповідності простежуються і в роботах окремих науковців. Так, беручи за основу концепцію про розмежування об'єктів та предметів управління, С.І. Файнгерш пропонує вирізнити: 1) «об'єкти державного управління державним майном», розуміючи під ними державні юридичні особи, які використовують

конкретні майнові об'єкти, що визнаються об'єктами права державної власності; 2) «предмети державного управління державним майном» – об'єкти державної власності [16, с. 15]. Деякі автори вбачають можливість вирішення порушеного питання у відмові від вживання термінів «управління об'єктами державної власності» та «управління державним майном» з використанням натомість терміну «управління державною власністю», при цьому державна власність розуміється як суспільні відносини щодо державного майна [77, с. 32-33; 78, с. 1062-1069; 81, с. 8]. Інші науковці, навпаки, піддають такий підхід критиці, наприклад, А.В. Вінницький наголошує, що конструкція «управління відносинами власності» є неприйнятною з юридичної точки зору і є наслідком механічного перенесення кібернетичної категорії «управління» у сферу юриспруденції, де «управляти суспільними відносинами» все ж таки досить важко, яким би великим не було прагнення до упорядкування. Тому дослідник пропонує в рамках підвищення юридичної техніки відмовитись від законодавчого вживання терміну «управління державною власністю» (із залишенням натомість терміну «управління державним майном») [57, с. 88].

У зв'язку з вищевикладеним вбачається, що незалежно від того, яким із трьох вищеназваних понять («управління об'єктами державної власності», «управління державним майном», «управління державною власністю») позначатиметься досліджувана діяльність, ці поняття все однозалишатимуться умовними, як зберігатиметься і подвійна спрямованість вказаної діяльності, оскільки здійснення суб'єктами управління впливу на об'єкти державної власності без одночасного впливу на поведінку тих суб'єктів, які створені на основі об'єктів державної власності та/або володіють і користуються ними, не уявляється можливим. Заміна ж цих усталених понять новим, менш проблемним у лексичній площині, є недоцільною, оскільки умовність існуючих понять і недосконалість їх лексичної конструкції не

є достатніми підставами для того, щоби докорінним чином міняти сформовані протягом багатьох років традиції щодо вживання саме цих понять як у науці, так і у законодавстві, правозастосовній практиці.

З урахуванням цього видається можливим і допустимим подальше вживання, в тому числі на рівні законодавства, трьох названих понять як таких, що мають тотожне значення (є синонімічними). Однак це не виключає доцільності вироблення у юридичній науці єдиного підходу щодо розуміння такого значення та послідовного додержання цього підходу на рівні законодавства.

При опрацюванні питання про зміст управління об'єктами державної власності (державним майном, державною власністю) науковці, як правило, виходять з того, що ця діяльність є способом (формою) здійснення права державної власності [20, с. 85; 57, с. 340; 82, с. 216; 83, с. 24]. І хоч таку позицію поділяють не всі дослідники [81, с. 8], вона отримала підтвердження на рівні законодавства. Це виходить зокрема із вищерозглянутого законодавчого визначення поняття «управління об'єктами державної власності», в якому дається вказівка на здійснення суб'єктами управління повноважень щодо реалізації прав держави як власника, пов'язаних із володінням, користуванням і розпорядженням ними (ст. 1 Закону про УОДВ). У розвиток такого підходу за суб'єктами управління закріплено комплекс повноважень, що можуть розглядатись як засіб здійснення права державної власності: повноваження щодо передачі об'єктів державної власності в оренду, у комунальну власність, повноваження щодо надання державним підприємствам, установам, організаціям погоджень на відчуження та списання закріплених за ними об'єктів державної власності і ін. (ст. ст. 5-9 Закону про УОДВ).

Водночас потрібно звернути увагу на те, що деякі автори визнають можливість здійснення в процесі управління об'єктами державної власності не всіх правомочностей

власника, а лише правомочності розпорядження. Так, О.І. Короткова наголошує, що управління державною власністю являє собою форму (оболонку) здійснення правомочності розпорядження [15, с. 9-10]. А.В. Вінницький також зазначає, що управління – це насамперед здійснення правомочності розпорядження, воно відображає динаміку відносин власності, тоді як реалізації правомочностей володіння і користування (у їх класичному розумінні) зі сторони публічного власника в особі його компетентних органів практично не спостерігається [57, с. 337].

Однак із таким висновком погодитись не можна, оскільки він ґрунтується на спробі виявлення правомочностей власника (володіння, користування і розпорядження) у повноваженнях суб'єктів управління, що є невіправданим. Так, повноваження суб'єктів управління у більшості випадків дійсно не надають цим суб'єктам можливості самим володіти об'єктами державної власності (утримувати їх у себе) та користуватись ними (тобто вилучати для себе їх корисні властивості), а надають можливість розпоряджатись такими об'єктами у різний спосіб (наприклад, шляхом передачі державним підприємствам, установам, організаціям на праві господарського відання або оперативного управління), тим самим організовуючи безпосереднє володіння і користування об'єктами державної власності іншими суб'єктами. Разом з тим повноваження з управління об'єктами державної власності та правомочності власника щодо володіння, користування і розпорядження цими об'єктами не є тотожними категоріями, і носіями таких повноважень і правомочностей виступають різні суб'єкти (відповідно суб'єкти управління та держава). Відтак відсутність у суб'єктів управління можливості безпосередньо володіти і користуватись об'єктами державної власності не може бути аргументом для заперечення того, що в ході управління об'єктами державної власності відбувається здійснення належних державі як власнику

правомочностей володіння (як можливості держави мати, утримувати у своїй власності певні об'єкти) і користування (як вилучення з об'єктів державної власності певних корисних властивостей в інтересах держави).

У той же час заслуговує на увагу судження А.В. Вінницького, котрий підкреслює, що управління публічним майном повинно розглядатись як таке, що охоплює не лише реалізацію правомочностей, але й виконання обов'язків власника. Поєднання правомочностей публічного власника з його обов'язками в рамках категорії управління майном має велике значення, оскільки видозмінює цивілістичну конструкцію права власності, засновану на свободі розсуду, систематизує і спрямовує всі дії публічного власника в інтересах загального блага [57, с. 338-339].

Така наукова позиція є обґрунтованою. Адже у юридичній науці визнано, що панування власника над належним йому майном не вичерпується благом володіння, можливістю одержання доходів та задоволення відповідних потреб. При товарному характері виробництва неминуче з'являється й тягар власності, який полягає зокрема у необхідності нести витрати щодо утримання, ремонту і охорони майна, а також наявності ризику втрат від нерационального або невмілого господарювання [84, с. 10]. Серед обов'язків власника науковці називають і обов'язок використовувати об'єкти права власності відповідно до суспільних інтересів [47, с. 10-14]. Зважаючи на публічний характер державної власності, визнання наявності у держави такого обов'язку має особливу значущість.

Важливість врахування цього аспекту власності підкреслюється тим, що відповідні положення одержали часткове відображення на рівні Конституції України, а саме визначено, що власність зобов'язує і не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству (ч. 3 ст. 13, ч. 7 ст. 13 Конституції України). Але у Законі про УОДВ питання здійснення суб'єктами управління обов'язків

держави-власника регламентовано нечітко, зокрема, як відзначалось вище, у законодавчому визначенні поняття «управління об'єктами державної власності» йдеться лише про реалізацію прав. Відтак вказаний недолік цієї законодавчої дефініції доцільно усунути.

Характеризуючи управління об'єктами державної власності у контексті його зв'язку із правами і обов'язками власника, не можна обійти увагою те, що серед усієї сукупності повноважень, наданих суб'єктам управління, частина повноважень передбачає управління діяльністю державних підприємств, їх об'єднань, установ, організацій, які функціонують на основі вказаних об'єктів, а також діяльністю господарських товариств, у статутних капіталах яких акції (частки) належать державі. А саме – йдеться про повноваження суб'єктів управління щодо:

затвердження установчих документів господарських та інших організацій, створених на базі об'єктів державної власності (у тому числі визначення в установчих документах мети і предмету діяльності таких організацій), внесення змін до установчих документів цих організацій;

призначення та звільнення керівників державних підприємств, їх об'єднань, установ, організацій та формування (або участь у формуванні) органів управління господарських організацій корпоративного типу;

затвердження (погодження) річних фінансових планів, стратегічних та інвестиційних планів державних підприємств, їх об'єднань, установ, організацій та господарських товариств, у статутному капіталі яких частка держави перевищує 50%, здійснення контролю за виконанням затверджених планів;

безпосереднє або опосередковане (через уповноважених осіб) вирішення питань, віднесених до компетенції вищих органів господарських товариств, учасником яких є держава (затвердження річних звітів, розподіл прибутків і збитків і ін.);

прийняття рішень про реорганізацію або ліквідацію названих господарських та інших організацій (ст. ст. 5-9 Закону про УОДВ).

З урахуванням того, що ці повноваження не передбачають безпосереднього вчинення майнових операцій щодо об'єктів державної власності і стосуються цих об'єктів лише опосередковано, постає питання, чи можна вважати відповідний сегмент діяльності суб'єктів управління проявом здійснення права державної власності. При опрацюванні цього питання викликають інтерес висновки Г.В. Пронскої та О.М. Вінник, у працях яких зазначається, що правомочності власника щодо його майна, яке використовується у сфері господарювання, складні: крім відомої з часів римського права тріади (володіння, користування та розпорядження), до їх складу входять засновницькі (щодо заснування суб'єктів господарювання та наділення їх відповідним майном), регулятивні (щодо визначення меж використання майна, яке передається власником іншим суб'єктам господарювання на похідних від права власності правових титулах), оперативно-управлінські (щодо управління створеним власником суб'єктом господарювання), контрольні (щодо контролю за використанням майна, яке на певному, зазвичай похідному від права власності, правовому титулі закріплюється за іншим суб'єктом господарювання) та охоронні (щодо охорони прав власника від посягань інших осіб на його майно та захисту прав і законних інтересів власника у разі їх порушення іншими особами) повноваження. Засновницькі, регулятивні, оперативно-управлінські, контрольні, охоронні повноваження забезпечують власнику реалізацію однієї з основних його функцій – функцію управління своєю власністю [85, с. 604; 86, с. 209-211]. Пропонована класифікація повноважень власника (із певними відмінностями) присутня й у працях деяких інших авторів [30, с. 175-177; 87, с. 188-189].

Така позиція кореспондує із змістом ст. 135 Господар-

ського кодексу України (далі – ГК України), яка оперує поняттям «організаційно-установчі повноваження власника» і передбачає, що власник майна має право одноосібно або спільно з іншими власниками на основі належного йому (їм) майна засновувати господарські організації, на свій розсуд визначаючи мету і предмет, структуру утвореного ним суб'єкта господарювання, склад і компетенцію його органів управління, порядок використання майна, інші питання управління діяльністю суб'єкта господарювання, а також приймати рішення про припинення заснованих ним суб'єктів господарювання відповідно до законодавства. Крім того, в окремих спеціальних нормативно-правових актах, в тому числі тих, які визначають відповідні повноваження суб'єктів управління об'єктами державної власності щодо суб'єктів господарювання, також дається вказівка на те, що здійснення цих повноважень вважається реалізацією прав держави як власника. Наприклад, Закон України «Про холдингові компанії в Україні» прямо передбачає, що, здійснюючи повноваження щодо реалізації прав держави як власника, Кабінет Міністрів України затверджує статут Державної керуючої холдингової компанії та вносить до нього зміни, обирає членів наглядової ради, голову правління цієї компанії та приймає рішення про припинення їх повноважень, затверджує річний фінансовий план Державної керуючої холдингової компанії, вносить у нього зміни та доповнення і ін. (ч. 3 ст. 7¹) [88].

Однак таке широке розуміння права власності у юридичній науці і законодавстві не є усталеним. Поряд із ним присутній і дещо інший підхід, який полягає у розрізненні права власності (у розумінні останнього як найбільш повного речового права, об'єктом якого є майно [89, с. 28-39; 90, с. 309-310; 91, с. 215]) та прав і обов'язків засновника (учасника) господарської або іншої організації. В рамках такого підходу право власника на заснування на основі належного йому майна господарської чи іншої організації

можна розглядати як таке, що охоплюється правомочностями користування та розпорядження. У разі ж реалізації власником майна цього права він набуває спеціальних прав та обов'язків засновника, які передбачають вчинення комплексу дій, необхідних для легітимізації створюваної організації (проведення у разі потреби установчих зборів, забезпечення державної реєстрації та ін.), а після її створення – участь в управлінні її діяльністю. Якщо господарська організація має корпоративний устрій, після її створення засновник вважається її учасником, а права та обов'язки учасника у сукупності іменуються корпоративними правами і не можуть бути ототожені з правами власника [92, с. 282-286; 93, с. 203-210; 94, с. 128-135].

Одним із вагомих аргументів на користь розрізнення права власності і прав засновника (учасника) є те, що права засновника (учасника) існують і в тих випадках, коли певний суб'єкт втрачає право власності на майно, яке передається ними створюваній організації. Враховуючи цей факт, О.Р. Кібенко зазначає, що стосовно таких випадків використання терміну «власник майна» у статті 135 ГК України є не зовсім виправданим. І лише якщо господарська організація має корпоративний устрій, можна говорити про власника акцій, часток у статутному фонді, паїв [95, с. 441-442].

З урахуванням зазначеного, не дивлячись на те, що в силу особливостей правового статусу держави і правового режиму належного їй майна держава зберігає за собою право власності на майно більшості організацій, засновником (учасником) яких вона виступає, належні державі права і обов'язки засновника (учасника) все ж доцільно відрізняти від прав і обов'язків власника (що не виключає визнання наявності тісного взаємозв'язку між вказаними категоріями прав та обов'язків).

Звідси випливає, що висловлена у науковій літературі теза, згідно з якою управління об'єктами державної власнос-

ті характеризується як спосіб здійснення права державної власності (прав і обов'язків держави-власника), потребує уточнення, виходячи з того, що управління об'єктами державної власності охоплює й здійснення належних державі прав і обов'язків засновника (учасника) державних підприємств, їх об'єднань, установ, організацій та господарських товариств. Зазначений аспект доцільно врахувати при доопрацюванні законодавчого визначення поняття «управління об'єктами державної власності» (ст. 1 Закону про УОДВ), узгодивши його таким чином з іншими положеннями законодавства щодо такого управління.

Управління об'єктами державної власності як діяльність, що опосередковує здійснення вказаних прав і обов'язків держави, має зовнішнє вираження у вчиненні суб'єктами управління взаємопов'язаних дій, які у своїй сукупності становлять зміст досліджуваної діяльності. Зважаючи на значну кількість та різноманітність таких дій, в рамках правового забезпечення цієї діяльності та при її характеристиці у наукових цілях умовно виокремлюються різні її складові. Для позначення цих складових у науковій літературі і законодавстві вживаються поняття «форми управління» [20, с. 189; 96, с. 212-227], «методи управління» [17, с. 22-23], «способи управління» [97, с. 84-90], «функції управління» [49, с. 209], «функціональні форми управління» [98, с. 173], які іноді отождожуються між собою, а іноді – розрізняються (залежно від контексту, в якому вони вживаються, а також теоретичних положень, якими керуються ті чи інші дослідники).

Враховуючи відсутність у юридичній науці єдиної усталеної точки зору щодо значення цих понять в рамках характеристики управління об'єктами державної власності, системному розкриттю змісту цієї діяльності може сприяти взяття за основу однієї з розроблених представниками науки адміністративного права теоретичних концепцій, яка передбачає одночасне оперування поняттями «функції державного управління» і «форми державного

управління». Згідно з цією концепцією функція управління – це певний напрям (відносно самостійна й однорідна частина) спеціалізованої діяльності виконавчої влади, зміст якої характеризується однорідністю та цільовою спрямованістю. Поряд із цим форма управління – це зовнішній вияв конкретних дій, які здійснюють органи виконавчої влади для реалізації поставлених перед ними завдань. Серед форм управління умовно виділяють: а) правові форми, пов'язані із встановленням і застосуванням норм права, зокрема видання нормативних та індивідуальних актів; б) неправові (організаційні) форми, зокрема проведення організаційних заходів і здійснення матеріально-технічних операцій [99, с. 125-126, с. 132-134]. Не дивлячись на те, що ця концепція початково розрахована на розкриття змісту державного управління як суто здійснення виконавчої влади, закладена в цій концепції ідея є цілком прийнятною для поширення й на управління об'єктами державної власності.

Висловлені у науковій літературі позиції щодо виокремлення складових частин (функцій) управління об'єктами державної власності подекуди суттєво різняться, однією з причин чого є неоднакове розуміння науковцями меж цієї діяльності [13, с. 68-69; 16, с. 10; 20, с. 189-190; 49, с. 185-186, 209; 53, с. 7; 57, с. 336-337, 386, 393]. На основі комплексного аналізу відповідних наукових позицій та співставлення їх із положеннями законодавства з питань управління об'єктами державної власності можна запропонувати варіант вирішення цього питання, який передбачає виділення таких функцій:

- 1) облік об'єктів державної власності;
- 2) передача об'єктів державної власності у сферу управління суб'єктів управління;
- 3) організація використання та забезпечення збереження об'єктів державної власності, що охоплює: а) створення державних підприємств, їх об'єднань, установ, організацій із закріпленням за ними об'єктів державної власності на пра-

ві господарського відання або оперативного управління; б) вирішення у межах, визначених законодавством, питань організаційно-майнового характеру, що виникають у поточній діяльності державних підприємств, їх об'єднань, установ, організацій; в) припинення державних підприємств, їх об'єднань, установ, організацій (з одночасним вирішенням питань щодо подальшого використання закріплених за ними об'єктів державної власності); г) передачу об'єктів державної власності у володіння та/або користування іншим підприємствам, установам, організаціям, фізичним особам (у тому числі фізичним особам - підприємцям) на основі договорів та на інших правових підставах; г) здійснення контролю за використанням та збереженням об'єктів державної власності;

4) створення на базі об'єктів державної власності господарських товариств та здійснення корпоративних прав держави;

5) продаж об'єктів державної власності шляхом приватизації та в інший спосіб;

б) передача об'єктів державної власності у комунальну власність.

Реалізація суб'єктами управління вказаних функцій відбувається у певних формах, котрі, як відзначалось вище, умовно розподіляються на правові й організаційні. Правовими формами можна вважати видання суб'єктами управління правових актів індивідуальної дії, укладання договорів та вчинення інших передбачених законодавством юридично значущих дій, які мають правові наслідки (наприклад, внесення відомостей про об'єкти державної власності до Єдиного реєстру об'єктів державної власності), а організаційними формами – проведення нарад і консультацій з керівниками державних підприємств, установ, організацій, направлення їм листів, збір, технічну та аналітичну обробку інформації щодо стану використання об'єктів державної власності і ін.

Ще одним важливим загальнотеоретичним аспектом, що

характеризує управління об'єктами державної власності, є його мета, адже саме вона визначає загальну спрямованість цієї діяльності. Аналіз стану теоретичної розробки цього питання вказує на те, що попри певні відмінності у формулюваннях, які використовуються різними авторами в рамках характеристики мети управління об'єктами державної власності, при цьому простежується єдина ідея, яка полягає у визнанні спрямованості такого управління на задоволення публічних (суспільних, загальнонародних) потреб (інтересів) [10, с. 7; 49, с. 183-184; 100, с. 15; 101, с. 50; 102, с. 348]. Наукові погляди щодо мети управління об'єктами державної власності одержали відображення й на рівні законодавства, згідно з яким метою управління об'єктами державної власності визначено задоволення державних та суспільних потреб (ст. 1 Закону про УОДВ). З таким підходом можна погодитися, оскільки він відповідає усталеним уявленням про особливості права державної (публічної) власності, яке має здійснюватись в інтересах усього суспільства на відміну від права приватної власності, яке спрямовано на задоволення потреб (інтересів) окремих осіб [47, с. 48-49; 57, с. 345-346; 103, с. 312-313; 104, с. 64].

Категорії «державні потреби» та «суспільні потреби» мають оціночний характер, і види державних і суспільних потреб, які мають задовольнятися через управління об'єктами державної власності, на законодавчому рівні не конкретизовано, лише у Законі України «Про концесії» опосередковано дається вказівка на окремі громадські потреби, для задоволення яких об'єкти державної власності можуть надаватись у концесію: потреби у корисних копалинах, забезпеченні охорони здоров'я, одержанні телекомунікаційних та поштових послуг й ін. (ст. ст. 1, 3) [105]. Поряд із цим аналіз публікацій, автори яких оперують поняттями «державні та суспільні потреби» [106; 107], дозволяє дійти висновку, що ці поняття означають не лише потреби у певних матеріальних благах, а й охоплюють все

те, що є необхідним державі і суспільству для їх належного функціонування і розвитку: потреби у збереженні держави як особливого публічно-правового утворення, забезпеченні національної безпеки і оборони, підтриманні правопорядку, економічному зростанні, соціальному захисті населення, охороні навколишнього середовища і ін.

Врахування мети управління об'єктами державної власності повинно мати й практичне значення: її законодавче визначення фактично означає, що зміст відповідної діяльності суб'єктів управління не може суперечити цій меті. Однак в існуючих в Україні соціально-економічних і політичних умовах законодавча вимога щодо спрямованості управління об'єктами державної власності на задоволення потреб держави і суспільства нерідко виявляється декларативною, коли суб'єкти управління приймають рішення, що мають наслідком використання об'єктів державної власності для задоволення переважно приватних потреб окремих осіб [47, с. 15-17, 142-143].

У зв'язку з цим постає необхідність посилення регулятивного потенціалу законодавчого положення щодо мети управління об'єктами державної власності. Це може забезпечуватись зокрема шляхом внутрішньої і зовнішньої оцінки правових актів індивідуальної дії та договорів щодо управління об'єктами державної власності (як тих, що прийнято (укладено) раніше, так і тих, що готуватимуться суб'єктами управління у подальшому) на предмет відповідності цій меті, і у разі виявлення невідповідностей – вжиття заходів для їх усунення.

Спираючись на вищенаведене, можна опрацювати ті положення, що у сукупності характеризують управління об'єктами державної власності з позицій теорії господарського права.

Аналіз складу об'єктів державної власності, щодо яких здійснюється управління, вказує на те, що значна частина цих об'єктів є залученими у сферу господарювання

– виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів (ч. 1 ст. 139, ч. 1 ст. 141 ГК України). Окремі об'єкти державної власності тимчасово перебувають поза сферою господарювання, але за своїми властивостями призначені для використання саме у цій сфері (виробничі будівлі, складські приміщення, обладнання, устаткування, інвентар, вантажні транспортні засоби й ін.). Зокрема це стосується об'єктів господарського призначення, які залишаються після ліквідації державних господарських організацій або переходять у державну власність за рішенням суду як конфісковане майно (абз. 8, 10 ч. 1 ст. 3 Закону про УОДВ). У таких випадках відповідно до функціонального призначення цих об'єктів та вимог, встановлених законодавством, уповноважені суб'єкти управління об'єктами державної власності вправі приймати рішення про залучення вказаних об'єктів до використання у господарській діяльності, зокрема шляхом: 1) передачі до статутного капіталу новостворюваних або діючих господарських організацій; 2) передачі в оренду або лізинг; 3) приватизації або відчуження іншим визначеним законом способом.

Крім того, у державній власності перебувають об'єкти, які за своїм функціональним призначенням можуть використовуватись як у сфері господарювання, так і в інших сферах суспільного життя. Зокрема, таким є нерухоме майно, закріплене за органами державної влади, державними бюджетними установами та організаціями, які не здійснюють господарську діяльність або для яких ця діяльність не є основною (державні навчальні заклади, наукові установи, бібліотеки, медичні заклади тощо). У випадках, коли це майно не використовується такими органами (установами, організаціями) для виконання своїх функцій, за рішенням уповноважених суб'єктів управління об'єктами державної власності воно може залучатись у сферу господарюван-

ня, зокрема шляхом передачі суб'єктам господарювання в оренду для одержання додаткових коштів та досягнення інших цілей. Придатним для залучення у сферу господарювання може бути й нерухоме майно, що залишається після ліквідації державних господарських організацій, а також об'єкти незавершеного будівництва, які з різних причин не закріплено за суб'єктами господарювання.

Залучення об'єктів державної власності у сферу господарювання має наслідком здійснення суб'єктами управління функцій з управління об'єктами державної власності у відносинах із суб'єктами господарювання, серед яких можна умовно виділити такі групи:

1) господарські організації державного сектору економіки – господарські організації, на діяльність яких суб'єкти управління об'єктами державної власності мають можливість безпосередньо або опосередковано здійснювати вирішальний вплив (контроль над прийняттям рішень, які належать до компетенції органів управління цих господарських організацій), що ґрунтується на наявності у держави права власності на майно таких організацій або відповідного обсягу корпоративних прав, а саме:

а) господарські організації, майно яких повністю перебуває у державній власності: державні комерційні підприємства; казенні підприємства; державні господарські об'єднання; державні установи та організації, яким в установленому законом порядку надано право здійснювати господарську діяльність;

б) господарські товариства, державна частка у статутному капіталі яких перевищує п'ятдесят відсотків;

в) унітарні підприємства, засновниками яких є суб'єкти господарювання, зазначені в підпунктах «а» і «б»;

г) корпоративні підприємства, у статутному капіталі яких частка суб'єктів господарювання, зазначених в підпунктах «а» і «б», перевищує 50 відсотків [108, с. 160-166; 109, с. 81-86];

2) господарські товариства, у статутному капіталі яких частка держави становить 50 і менше відсотків;

3) господарські організації, до складу засновників (учасників) яких держава не входить, а також фізичні - особи підприємці, які вступають у відносини із суб'єктами управління об'єктами державної власності з приводу володіння і використання окремих об'єктів державної власності на договірній основі або на інших правових підставах, а також з приводу придбання цих об'єктів у власність.

Господарсько-правове дослідження змісту управління об'єктами державної власності вказує на те, що ця діяльність охоплює ту, що позначається у господарському законодавстві та у науці господарського права як «управління господарською діяльністю у державному секторі економіки», і передбачає прийняття суб'єктами управління об'єктами державної власності рішень і вчинення організаційних дій щодо створення, реорганізації та ліквідації суб'єктів господарювання державного сектору економіки, формування органів управління таких суб'єктів, затвердження і контролю за виконанням їх фінансових планів, надання цим суб'єктам дозволу на здійснення окремих майнових операцій і ін. (ст. ст. 22, 73-77, ч. 5 ст. 79, ч. 5 ст. 89, ч. 4 ст. 119, ст. 122 ГК України, ст. ст. 5-12 Закону про УОДВ і ін.). Водночас поряд із «управлінням господарською діяльністю у державному секторі економіки» «управління об'єктами державної власності» охоплює й інші складові, що реалізуються суб'єктами управління у відносинах із суб'єктами господарювання недержавного сектору економіки й суб'єктами, що не здійснюють господарську діяльність.

У зв'язку з різноманітністю відносин, у яких проявляється управління об'єктами державної власності, постає необхідність з'ясування того, які з цих відносин є господарськими (відповідно – входять до предмету регулювання господарського права) і до якого виду господарських відносин вони належать.

Зазначення на коло відносин, що утворюють предмет регулювання господарського права, опосередковано дається на рівні ГК України, а саме визначено, що цей Кодекс регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання. Сферу господарських відносин становлять: 1) господарсько-виробничі – майнові та інші відносини, що виникають між суб'єктами господарювання при безпосередньому здійсненні господарської діяльності; 2) організаційно-господарські – відносини, що складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю; 3) внутрішньогосподарські відносини, що складаються між структурними підрозділами суб'єкта господарювання, та відносини суб'єкта господарювання з його структурними підрозділами (ст. 1, ч. 4-7 ст. 3 ГК України).

Співставлення цих положень ГК України з раніше розглянутими положеннями щодо управління об'єктами державної власності вказує на те, що низка відносин, в яких проявляється ця діяльність, за своїм характером є організаційно-господарською. Разом із тим ця теза потребує додаткового пояснення і конкретизації, оскільки окремі положення ГК України, що стосуються визначення кола організаційно-господарських відносин, є недостатньо чіткими і неоднозначно тлумачаться у науковій літературі.

Поряд із поняттям «організаційно-господарські відносини» ГК України оперує й поняттям «організаційно-господарські зобов'язання»: такими визнано господарські зобов'язання, що виникають у процесі управління господарською діяльністю між суб'єктом господарювання та суб'єктом організаційно-господарських повноважень, в силу яких зобов'язана сторона повинна здійснити на користь іншої сторони певну управлінсько-господарську

(організаційну) дію або утриматися від певної дії, а управлена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку (ч. 1 ст. 176). З урахуванням цього, можна погодитись з думкою В.М. Ковалю, котрий відзначає, що організаційно-господарські відносини – це предмет правового регулювання, а організаційно-господарські зобов'язання – це результат правового регулювання зазначених відносин. Фактичний зміст понять організаційно-господарських відносин і організаційно-господарських зобов'язань повинен співпадати [110, с. 59-60].

Частиною 2 ст. 176 ГК України передбачено, що організаційно-господарські зобов'язання можуть виникати зокрема між суб'єктом господарювання та власником, який є засновником даного суб'єкта, або органом державної влади, органом місцевого самоврядування, наділеним господарською компетенцією щодо цього суб'єкта. Аналіз цих положень у контексті предмету здійснюваного дослідження дозволяє дійти висновку про належність до кола організаційно-господарських відносин тих відносин, що виникають між суб'єктами управління об'єктами державної власності та державними господарськими організаціями, майно яких перебуває у державній власності, коли суб'єкти управління реалізують повноваження засновника щодо цих організацій, а також повноваження власника щодо закріпленого за ними майна.

Прямої відповіді на питання про видову належність відносин, що виникають між господарським товариством та його учасником, ГК України не дає, але оскільки ці відносини мають багато спільних рис із відносинами, що виникають між господарською організацією унітарного типу та її засновником, за аналогією можна дійти висновку, що зазначені відносини за участю господарських товариств також належать до організаційно-господарських. Цей висновок поширюється і на відносини, що виникають між суб'єктами управління об'єктами державної власнос-

ті та господарськими товариствами, у статутних капіталах яких є державна частка.

Разом із тим доцільно звернути увагу на те, що відносини, які виникають між господарськими організаціями та їх засновниками (учасниками), охоплюють як організаційні, так і майнові елементи, а ГК України поряд з організаційно-господарськими зобов'язаннями виокремлює й такий вид господарських зобов'язань, як майново-господарські зобов'язання (ч. 2 ст. 173, ст. 175). Враховуючи це, окремі дослідники не вважають організаційно-господарськими ті відносини між господарськими організаціями та їх засновниками (учасниками), у яких відбувається переміщення майна (в тому числі грошей).

Так, характеризуючи корпоративні відносини (в тому числі ті, які виникають між учасниками господарського товариства і товариством), В.С. Щербина не погоджується з висновком О.М. Переверзева про те, що корпоративні відносини є різновидом передбачених ГК організаційно-господарських відносин, які складаються між суб'єктами господарювання і суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю [111, с. 12]. На думку В.С. Щербини подібне розуміння природи корпоративних відносин звужує їх зміст, у тому числі виключає з нього відносини майнового характеру (право на одержання частини прибутку товариства, право на одержання частини майна при ліквідації товариства й ін.). Натомість вчений зробив висновок, що за своєю правовою природою корпоративні відносини є поєднанням взаємопов'язаних і взаємообумовлених організаційно-господарських та майново-господарських відносин, що існують у нерозривній єдності. До організаційно-господарських відносин у складі корпоративних відносин запропоновано віднести зокрема відносини між засновниками (засновником) чи учасниками (учасником) товариства (у тому числі органами державної влади) і створеним ними господарським товариством, що

виникають у процесі корпоративного управління: відносини щодо управління товариством у порядку, визначеному в установчому документі; відносини щодо права учасників одержувати інформацію про діяльність товариства та щодо їх обов'язку не розголошувати комерційну таємницю й ін. Майново-господарськими відносинами у складі корпоративних відносин пропонується вважати зокрема відносини між учасниками товариства і товариством щодо: розподілу прибутку товариства і одержання його частини (дивідендів); відчуження часток у статутному (складеному) капіталі товариства, цінних паперів, що засвідчують участь у товаристві; виконання зобов'язань перед товариством, пов'язаних із майновою участю, а також щодо внесення вкладів (оплати акцій); реалізації права на отримання частини майна при ліквідації господарського товариства [45, с. 234-236; 112, с. 12-14].

Беручи до уваги вищенаведене, слід зазначити, що ст. 3 ГК України не виокремлює такий вид господарських відносин, як майново-господарські відносини, а спроба такого виокремлення не вкладатиметься в концепцію цієї та низки інших статей Кодексу, які не передбачають розмежування суто майнових та немайнових (організаційних) господарських відносин, а базуються на визнанні наявності у господарських відносинах одного виду і майнового, і організаційного елементу. З урахуванням цього для забезпечення послідовного утвердження такого підходу доцільним є чітке відображення у ГК України позиції тих авторів, які визнають, що організаційно-господарським відносинам притаманний організаційно-майновий характер, вони охоплюють собою весь спектр фактичних (організаційний і майнових) і правових зв'язків між суб'єктами господарювання та суб'єктами, які є стосовно цих суб'єктів господарювання засновниками, співзасновниками, учасниками [110, с. 62; 113, с. 17]. Додержуючись такої позиції, В.М. Коваль пропонує доповнити ч. 6. ст. 3, ч. 1 ст. 176 ГК України зазначенням на

те, що організаційно-господарські відносини охоплюють і майнові відносини між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень, а в межах організаційно-господарських зобов'язань можуть здійснюватись дії щодо передання майна [110, с. 60]. Така пропозиція заслуговує підтримки, при цьому для уникнення різного тлумачення положень ГК України щодо кола організаційно-господарських відносин ці положення доцільно конкретизувати, визначивши, що організаційно-господарськими відносинами є зокрема майнові та інші відносини, які виникають між господарськими організаціями та їх засновниками (учасниками) або уповноваженими ними органами. Відповідно, таке формулювання охоплюватиме й відносини між суб'єктами управління об'єктами державної власності та державними господарськими організаціями унітарного типу, а також господарськими товариствами, учасником (акціонером) яких є держава.

У контексті розгляду порушеного питання також викликають інтерес судження науковців-господарників про видову приналежність відносин, які виникають у сфері господарювання у зв'язку із заснуванням господарських організацій. Так, за висновком О.П. Віхрова при утворенні суб'єкта господарювання його власники (засновники) реалізують належні їм права через абсолютні організаційно-господарські правовідносини. З подачею документів для державної реєстрації суб'єктів господарювання ці правовідносини перетворюються у відносні [113, с. 19-20]. Між тим В.С. Мілаш зазначає, що відносини, які виникають на стадії заснування господарських організацій, коли останні ще не набули статусу суб'єкта права (суб'єкта господарювання як такого ще немає), не вкладаються у законодавче визначення поняття організаційно-господарських відносин. За висновком дослідниці, нині такі відносини зараховано до категорії «інших» господарсько-виробничих відносин, незважаючи на те, що останні завжди передують

здійсненню господарської діяльності (і виробництву суспільних благ у товарній формі, і їхній наступній реалізації) та за своєю суттю є відносинами з упорядкування, координації взаємозв'язків сторін, що встановлюються для подальшого розвитку їх виробничих стосунків. У зв'язку з цим В.С. Мілаш пропонує розрізняти організаційно-господарські та управлінсько-господарські відносини, виклавши для цього ч. 6 ст. 3 ГК України в новій редакції, яка б передбачала, що організаційно-господарськими є відносини, які виникають з приводу заснування господарських організацій (об'єднань), а також у зв'язку із встановленням інших організаційних зв'язків у сфері господарювання. Управлінсько-господарськими є відносини, які виникають між учасниками відносин у сфері господарювання та органами державної влади, місцевого самоврядування у процесі управління господарською діяльністю [114, с. 44-45].

Ідея В.С. Мілаш щодо уточнення положень ст. 3 ГК України у запропонованому напрямі заслугоує на увагу і безпосередньо стосується й управління об'єктами державної власності, оскільки в ході його здійснення відбувається заснування на базі цих об'єктів нових господарських організацій, які набувають відповідний статус лише після їх державної реєстрації як юридичних осіб. Однак відокремлення організаційно-господарських та управлінсько-господарських відносин навряд чи є доцільним, оскільки реалізація такого підходу означатиме відмову від вже усталеної у науці господарського права позиції, згідно з якою поняття «організація господарської діяльності» та «управління господарською діяльністю» розглядаються як родові та видові [113, с. 7; 115, с. 19; 116, с. 7-8]. З урахуванням цього можна запропонувати дещо інший варіант вирішення порушеного питання, який полягає у розширенні законодавчого визначення організаційно-господарських відносин з віднесенням до їх кола тих відносин, що виникають з приводу заснування господарських організацій.

Ще одним дискусійним питанням є питання видової належності відносин, що виникають між органами державної влади, які здійснюють управління об'єктами державної власності, та недержавними суб'єктами господарювання у зв'язку з придбанням останніми у власність або у користування об'єктів державної власності, в тому числі відносини приватизації, оренди, концесії. Розглядаючи це питання, О.П. Віхров додержується позиції, згідно з якою концесійні угоди, угоди приватизації та оренди державного майна є договірними організаційно-господарськими зобов'язаннями. Така позиція базується на запропонованому науковцем широкому розумінні поняття «управління господарською діяльністю» (господарського управління) як діяльності, цілеспрямованої на організацію та створення умов ефективного господарювання у відповідності до вимог суспільного господарського порядку, що здійснюється на всіх рівнях національної економічної системи органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, наділеними господарською компетенцією, а також громадянами, громадськими та іншими організаціями, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності [113, с. 4-5, 17-20; 117, с. 51-52].

Разом із тим така теоретична позиція поділяється не всіма представниками науки господарського права. Так, характеризуючи договір оренди державного майна і договір концесії, О.А. Беляневич підкреслює, що зобов'язання передати державне майно у володіння та користування з метою господарського використання має майново-господарський характер і не може бути віднесено до організаційно-господарських зобов'язань. Хоч такі договори і містять елементи організаційного характеру, але вони не є організаційними (господарсько-управлінськими договорами) [27, с. 416-417]. З цього випливає, що

у договірних відносинах, які виникають у зв'язку з орендою і концесією об'єктів державної власності, дослідниця не бачає наявності управління господарською діяльністю і не вважає ці відносини організаційно-господарськими. Такої ж точки зору додержується В.М. Коваль, вказуючи, що зобов'язання оренди державного майна, концесії є звичайними майново-господарськими зобов'язаннями, а сама ідея поділити зобов'язання оренди на два види залежно від того, хто є власником майна, що передається в оренду, є неприйнятною. Публічно-правовий вплив на зобов'язання оренди, концесії, купівлі-продажу об'єктів приватизації має місце, але він не змінює природи цих зобов'язань як майново-господарських [110, с. 60-61; 118, с. 141].

Позиція, висловлена О.А. Беяневич та В.М. Ковалем, є переконливою і простежується й у практиці роботи господарських судів, котрі розглядають зазначені зобов'язання за участю суб'єктів управління об'єктами державної власності саме як майново-господарські, застосовуючи при цьому відповідні статті ГК України [119, 120; і ін.]. З урахуванням цього є підстави визнати, що «горизонтальні» майнові відносини, які виникають між суб'єктами управління об'єктами державної власності та недержавними суб'єктами господарювання у зв'язку з передачею останнім вказаних об'єктів на основі договорів оренди, концесії, купівлі-продажу, не є проявом управління господарською діяльністю зазначених суб'єктів господарювання, а отже такі відносини не можна вважати організаційно-господарськими у визначенні цього поняття, закріпленого ч. 6 ст. 3 ГК України. Не можна їх вважати й господарсько-виробничими відносинами, оскільки органи державної влади, що укладають вказані договори, не є суб'єктами господарювання. У той же час стверджувати те, що такі відносини взагалі не є господарськими і не підлягають регулюванню нормами господарського права, було б невинуватим, оскільки низка статей ГК України (ст. ст. 146,

§ 5 гл. 30, гл. 40) та судова практика вказують на протилежне. Показовою в цьому плані є, наприклад, Постанова Вищого господарського суду України від 29 квітня 2010 р. № 32/688, при винесенні якої судова колегія не погодилася з доводами відповідача з приводу того, що у відносинах з питань приватизації державного майна Фонд державного майна України не є органом державної влади, наділеним господарською компетенцією, а тому не є учасником господарських відносин. Натомість визначено, що відносини щодо приватизації державного майна є майновими відносинами у сфері господарювання [121].

У зв'язку із зазначеним обґрунтованою є думка В.М. Ковалю, котрий вважає, що ст. ст. 1-3 ГК України потребують приведення у відповідність із змістом цього Кодексу шляхом розширення визначення предмета ГК України [118, с. 144]. У розвитку цієї тези науковець звертає увагу на те, що відповідно до ч. 2 ст. 175 ГК України суб'єктами майново-господарських зобов'язань можуть бути не тільки суб'єкти господарювання, а й негосподарюючі суб'єкти - юридичні особи. У зв'язку з цим В.М. Коваль пропонує уточнити положення ст. ст. 1, 3, 173, 175 ГК України, визначивши, що до господарських відносин (поряд із господарсько-виробничими, організаційно-господарськими та внутрішньогосподарськими) належать і відносини, в яких суб'єкт господарювання отримує за плату у власність або у користування товари від негосподарюючих суб'єктів - юридичних осіб. На думку дослідника, таке формулювання охопить й ті відносини, що виникають між органами державної влади і суб'єктами господарювання у зв'язку з орендою та приватизацією державного майна [122, с. 126-128].

Основна ідея, закладена у таких пропозиціях, заслуговує підтримки, оскільки її реалізація дала б можливість усунути існуючі суперечності щодо низки відносин, які фактично є предметом регулювання господарського права, але не вкладаються у чинні законодавчі визначення господар-

сько-виробничих та організаційно-господарських відносин. Разом із тим окремі аспекти, висловлені у пропозиціях В.М. Ковалю, доцільно уточнити. По-перше, доречно взяти до уваги, що у відносинах оренди, концесії, приватизації державного і комунального майна органи державної влади (органи місцевого самоврядування) виступають не як негосподарючі суб'єкти - юридичні особи, а як представники держави (територіальних громад). Ця теза підтверджується змістом ч. 2 ст. 175 ГК України, згідно з якою негосподарючі суб'єкти - юридичні особи та органи державної влади і органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, виділено як різних суб'єктів майново-господарських зобов'язань. По-друге, поряд з відносинами, в яких суб'єкти господарювання отримують за плату державне (комунальне) майно від органів державної влади (органів місцевого самоврядування), виникають й інші відносини, в яких органи державної влади (органи місцевого самоврядування), навпаки, самі виступають замовниками певних товарів (робіт, послуг), що реалізуються суб'єктами господарювання на договірній основі. Зокрема при здійсненні управління об'єктами державної власності уповноважені органи державної влади укладають із суб'єктами господарювання договори на проведення оцінки державного майна, договори про надання послуг виконавця акціону з продажу об'єктів приватизації та ін. Такі відносини між вказаними органами та суб'єктами господарювання мають схожу правову природу з тими відносинами, про які йшлося вище, і заперечувати їх приналежність до кола господарських відносин буде навряд чи виправданим. По-третє, потребує чіткого законодавчого вирішення і питання галузевої приналежності тих відносин, що передують безпосередньому укладенню всіх вищезгаданих договорів між зазначеними органами та суб'єктами господарювання, і виникають, зокрема, у процесі визначення серед суб'єктів господарювання майбутніх контрагентів за такими договорами на конку-

рентних засадах (проведення конкурсу). У зв'язку з цим при внесенні до ст. 3 ГК України доповнень щодо кола господарських відносин, які регулюються цим Кодексом, можливо конкретизувати, що крім господарсько-виробничих, організаційно-господарських та внутрішньогосподарських відносин господарськими також є відносини, що виникають у зв'язку з укладанням та виконанням господарських договорів між суб'єктами господарювання та органами державної влади або органами місцевого самоврядування, наділеними господарською компетенцією.

У сукупності відносин, в яких проявляється управління об'єктами державної власності, помітне місце нині також належить відносинам, що виникають між суб'єктами управління та створеними у процесі приватизації і корпоратизації господарськими товариствами, на балансі яких перебуває державне майно, що не увійшло до їх статутних капіталів. Зміст цих відносин полягає у тому, що господарські товариства зобов'язані забезпечити утримання та збереження такого майна до прийняття уповноваженими суб'єктами управління рішень щодо його подальшого використання чи продажу, а вказані суб'єкти до прийняття відповідного рішення забезпечують проведення інвентаризації цього майна і здійснюють контроль за його збереженням (п. п. 11, 16 - 16-2 ч. 1 ст. 6 Закону про УОДВ, п. 8 Положення про проведення інвентаризації державного майна, яке не увійшло до статутних фондів акціонерних товариств, створених у процесі корпоратизації та приватизації [123], Положення про управління державним майном, яке не увійшло до статутних капіталів господарських товариств у процесі приватизації, але перебуває на їх балансі [124]). Такі відносини поєднують у собі організаційні і майнові елементи, і в окремих випадках між їх учасниками відбувається укладання договорів зберігання державного майна та договорів про списання державного майна.

З урахуванням суб'єктного складу і змісту вказаних відносин, є підстави визнати, що за своєю природою вони є

господарськими, але виходять за межі «горизонтальних» договірних відносин (оскільки вищевказані договори опосередковують лише частину дій, що вчиняються у цих відносинах) та організаційно-господарських відносин (оскільки управління господарською діяльністю відповідних господарських товариств у цих відносинах не здійснюється). Разом із тим вносити до ст. 3 ГК України положення щодо таких відносин не є доцільним, оскільки: 1) вони мають тимчасовий характер; 2) застосування юридичної конструкції, що передбачає передачу об'єктів державної власності на баланс недержавним господарським організаціям без попереднього укладання відповідних договорів є не виправданим і, як показує практика, спричиняє виникнення багатьох проблем [125, с. 243-248].

Узагальнення вищевикладеного дозволяє дійти висновку, що управління об'єктами державної власності проявляється у господарських відносинах, які можна умовно поділити на три групи:

1) організаційно-господарські відносини, в яких суб'єкти управління об'єктами державної власності створюють господарські організації та здійснюють щодо них повноваження засновника (учасника), а також повноваження власника на закріплене за ними державне майно;

2) відносини, які виникають у зв'язку з укладанням та виконанням господарських договорів між суб'єктами управління об'єктами державної власності та суб'єктами господарювання;

3) інші відносини організаційно-майнового характеру, які виникають між суб'єктами управління об'єктами державної власності та суб'єктами господарювання з приводу володіння і використання вказаних об'єктів.

Поряд із цим враховується, що при здійсненні управління об'єктами державної власності виникають і інші відносини, які не входять до предмету регулювання господарського права і відповідно регулюються нормами су-

міжних галузей права. Зокрема це стосується відносин: 1) за участю посадових (службових) осіб суб'єктів управління об'єктами державної власності у процесі внутрішньоорганізаційної діяльності таких суб'єктів; 2) між суб'єктами управління об'єктами державної власності та негосподарючими суб'єктами - юридичними особами; 3) між суб'єктами управління об'єктами державної власності та фізичними особами, які не є суб'єктами підприємницької діяльності; 4) між суб'єктами управління об'єктами державної власності, кожен з яких є органом державної влади; 5) між суб'єктами управління об'єктами державної власності та органами місцевого самоврядування.

З'ясування питання щодо видів господарських відносин, в яких проявляється управління об'єктами державної власності, дає можливість уточнити й доктринальні положення щодо місця суб'єктів управління об'єктами державної власності у системі учасників господарських відносин. Потреба в такому уточненні обумовлена тим, що у науці господарського права учасники відносин у сфері господарювання залежно від характеру здійснюваної діяльності традиційно поділяються на дві групи: 1) суб'єкти господарювання, тобто суб'єкти, які безпосередньо здійснюють господарську діяльність; 2) суб'єкти організаційно-господарських повноважень, які здійснюють управління господарською діяльністю та/або її регулювання. При цьому визнається, що формою реалізації організаційно-господарських повноважень є організаційно-господарське зобов'язання [86, с. 61; 113, с. 16; 116, с. 5-6]. Однак, як було показано вище, коло господарських відносин, в яких проявляється управління об'єктами державної власності, не обмежується організаційно-господарськими відносинами, а відтак органи державної влади, які здійснюють управління об'єктами державної власності, не завжди можуть бути названі суб'єктами організаційно-господарських повноважень. Відповідно, повноваження, які реалізуються суб'єктами

управління об'єктами державної власності у відносинах з укладання та виконання господарських договорів щодо об'єктів державної власності та інших відносинах організаційно-майнового характеру, що виникають поряд із організаційно-господарськими відносинами, не можуть бути названі організаційно-господарськими повноваженнями (що не виключає приналежності цих повноважень до складу господарської компетенції суб'єктів управління).

У контексті порушеного аспекту привертає увагу думка І.М. Кравець, яка визначає, що засновники унітарних підприємств та господарських товариств однієї особи здійснюють свої організаційно-господарські повноваження, передбачені ст. 135 ГК України та іншими актами законодавства України. Що ж до господарських організацій корпоративного типу, то організаційно-господарські повноваження власника корпоративних прав виникають у разі встановлення між ним і господарською організацією, щодо якої виникли корпоративні права, відносин вирішальної залежності (у розумінні ч. 3 ст. 126 ГК України). Хоча всі учасники зазначених господарських організацій володіють корпоративними правами (майновими та організаційними), проте лише контролюючі власники корпоративних прав цих господарських організацій, на думку авторки, є суб'єктами організаційно-господарських повноважень стосовно останніх [116, с. 10].

Між тим така наукова позиція видається дискусійною, оскільки носії корпоративних прав, які не мають контрольного пакету акцій (контролюючої частки участі у статутному капіталі) господарського товариства, хоч і не взмозі одноосібно здійснювати вирішальний вплив на його діяльність, проте не позбавлені можливості здійснювати свої корпоративні права стосовно такого товариства у наявному обсязі, в тому числі брати участь в управлінні справами товариства та вирішенні інших питань, віднесених до компетенції вищого органу товариства. Якщо виходити з того, що відносини між

господарським товариством і будь-яким його учасником є організаційно-господарськими, є підстави визнати, що кожен із учасників господарського товариства (або уповноважена учасником особа) виступає у цих відносинах саме як суб'єкт організаційно-господарських повноважень незалежно від фактичних наслідків їх реалізації. Цей висновок поширюється і на суб'єктів управління об'єктами державної власності, що уповноважені здійснювати корпоративні права держави у відносинах із господарськими товариствами, у статутних капіталах яких є державна частка, яка не забезпечує державі вирішального впливу на діяльність цих товариств.

Підсумовуючи все вищевикладене, спираючись на напрацювання науки господарського права, можна виділити такі основні положення, що характеризують управління об'єктами державної власності:

1. Управління об'єктами державної власності – це діяльність, що опосередковує здійснення прав і обов'язків держави як суб'єкта права власності та засновника (учасника) державних підприємств, державних господарських об'єднань, установ, організацій і господарських товариств.

2. Суб'єктами цієї діяльності (суб'єктами управління об'єктами державної власності) є визначені законодавством органи державної влади, Національна академія наук України, галузеві академії наук, а також окремі державні господарські організації. При цьому в тій частині діяльності державних господарських організацій, яка полягає у використанні закріплених за ними речей на праві господарського відання або оперативного управління, такі державні господарські організації виступають не як суб'єкти управління об'єктами державної власності, а як суб'єкти вказаних речових прав.

3. Діяльність, що позначається як «управління об'єктами державної власності», має подвійну спрямованість, а саме передбачає здійснення її суб'єктами впливу:

1) на визначене законодавством коло об'єктів державної власності, в тому числі тих, що перебувають у сфері

господарювання або за своїми властивостями можуть чи повинні залучатись до цієї сфери;

2) на державні установи і організації, що створені на базі об'єктів державної власності і не провадять господарську діяльність, а також на суб'єктів господарювання, серед яких можна умовно виділити такі групи: (а) господарські організації державного сектору економіки, (б) господарські товариства, у статутному капіталі яких частка держави становить 50 і менше відсотків, (в) господарські організації, до складу засновників (учасників) яких держава не входить, а також фізичні особи - підприємці, які вступають у відносини із суб'єктами управління об'єктами державної власності з приводу володіння і використання окремих об'єктів державної власності на договірній основі або на інших правових підставах, а також з приводу придбання цих об'єктів у власність.

4. Основними функціями (відносно самостійними й однорідними частинами) управління об'єктами державної власності пропонується вважати такі:

- 1) облік об'єктів державної власності;
- 2) передача об'єктів державної власності у сферу управління суб'єктів управління;
- 3) організація використання та забезпечення збереження об'єктів державної власності, що охоплює: а) створення державних підприємств, їх об'єднань, установ, організацій із закріпленням за ними об'єктів державної власності на праві господарського відання або оперативного управління; б) вирішення у межах, визначених законодавством, питань організаційно-майнового характеру, що виникають у поточній діяльності державних підприємств, їх об'єднань, установ, організацій; в) припинення державних підприємств, їх об'єднань, установ, організацій (з одночасним вирішенням питань щодо подальшого використання закріплених за ними об'єктів державної власності); г) передачу об'єктів державної власності у володіння та/або користування іншим підприємствам, установам, органі-

заціям, фізичним особам (у тому числі фізичним особам - підприємцям) на основі договорів та на інших правових підставах; г) здійснення контролю за використанням та збереженням об'єктів державної власності;

4) створення на базі об'єктів державної власності господарських товариств та здійснення корпоративних прав держави;

5) продаж об'єктів державної власності шляхом приватизації та в інший спосіб;

6) передача об'єктів державної власності у комунальну власність.

5. Реалізація суб'єктами управління вказаних функцій відбувається у певних формах, серед яких можна виділити: 1) правові (видання правових актів індивідуальної дії, укладання договорів (у тому числі господарських) та вчинення інших передбачених законодавством юридично значущих дій, які мають правові наслідки); 2) організаційні (проведення нарад і консультацій з керівниками державних підприємств, установ, організацій, збір, технічна та аналітична обробка інформації щодо стану використання об'єктів державної власності та інші дії, які безпосередньо не спричиняють правові наслідки).

6. Управління об'єктами державної власності повинно мати на меті задоволення потреб держави і суспільства, забезпечуючи створення матеріальних та інших умов для їх належного функціонування і розвитку, в тому числі економічне зростання і соціальний захист населення.

7. Зазначена діяльність проявляється у відносинах різної галузево-правової приналежності, серед яких важливе місце належить господарським відносинам, котрі можна поділити на такі групи:

1) організаційно-господарські відносини, в яких суб'єкти управління об'єктами державної власності створюють господарські організації та здійснюють щодо них повноваження засновника (учасника), а також повнова-

ження власника на закріплене за ними державне майно;

2) відносини, які виникають у зв'язку з укладанням та виконанням господарських договорів між суб'єктами управління об'єктами державної власності та суб'єктами господарювання;

3) інші відносини організаційно-майнового характеру, які виникають між суб'єктами управління об'єктами державної власності та суб'єктами господарювання з приводу володіння і використання вказаних об'єктів.

8. Беручи участь у вищевказаних організаційно-господарських відносинах, суб'єкти управління об'єктами державної власності виступають як суб'єкти організаційно-господарських повноважень стосовно господарських організацій державного сектору економіки, а також господарських товариств, у статутному капіталі яких частка держави становить 50 і менше відсотків. Повноваження, які реалізуються суб'єктами управління об'єктами державної власності у відносинах з укладання та виконання господарських договорів щодо об'єктів державної власності та інших відносинах організаційно-майнового характеру, що виникають поряд із організаційно-господарськими відносинами, доцільно вважати такими, що входять до складу господарської компетенції суб'єктів управління, але не є організаційно-господарськими повноваженнями.

Проведений аналіз не вичерпує всього комплексу проблемних питань, що стосуються формування у науці господарського права доктринальних підходів до розуміння категорії «управління об'єктами державної власності». Вищенаведені положення, які характеризують цю діяльність, можуть стати підґрунтям для подальшої наукової дискусії та опрацювання шляхів удосконалення господарсько-правового забезпечення зазначеної діяльності.

Список використаних джерел

1. Угода про коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна» [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0001001-15>.
2. Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України: Постанова Верховної Ради України від 11 грудня 2014 р. № 26-VIII // Офіційний вісник України. – 2014. – № 102. – Ст. 3005.
3. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 4. – Ст. 67.
4. Про схвалення Стратегії підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 травня 2015 р. № 662-р // Офіційний вісник України. – 2015. – № 54. – Ст. 1756.
5. Реформа управління державною власністю [Електронний ресурс] // Веб-сайт Національної ради реформ. – Режим доступу: <http://reforms.in.ua/ua/reforms/reforma-upravlinnya-derzhavnoyu-vlasnistyu#overview>.
6. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. – (Із змін. та доп.).
7. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144. – (Із змін. та доп.).
8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356. – (Із змін. та доп.).
9. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21 вересня 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 46. – Ст. 456. – (Із змін. та доп.).
10. Пількевич В.Л. Організаційно-правове забезпечення управління державним майном в Україні: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2006. – 220 с.
11. Джарти В.В. Адміністративно-правові засади управління об'єктами державної власності в Україні: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07

– адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка – К., 2014. – 233 с.

12. Кравчук О.О. Адміністративно-правове регулювання управління державною власністю в Україні: Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Нац. техн. ун-т України «Київський політехнічний інститут». – К., 2014. – 460 с.

13. Дягилев А.В. Управление федеральным имуществом: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 – административное право; финансовое право; информационное право / Москва, 2001. – 183 с.

14. Винницкий А.В. Административно-правовые основы управления государственной собственностью: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 – административное право; финансовое право; информационное право / Екатеринбург, 2005. – 30 с.

15. Короткова О.И. Административно-правовое регулирование управления государственной собственностью в Российской Федерации: Проблемы развития и правовой регламентации: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 – административное право; финансовое право; информационное право / Воронеж, 2008. – 24 с.

16. Файнгерш С.И. Публичное управление государственным имуществом в Российской Федерации (административно-правовой аспект): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 – административное право; финансовое право; информационное право / С.-Петерб. гос. инженер.-эконом. ун-т. – Санкт-Петербург, 2008. – 22 с.

17. Дзыбик Е.К. Государственное управление федеральным имуществом: Административно-правовые проблемы: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 – административное право; финансовое право; информационное право / Российская академия наук. Институт государства и права. – М., 2009. – 31 с.

18. Грось Л.А., Ким В.Д. Проблемы правового регулирования управления публичной собственностью: Анализ правовых актов Российской Федерации и Хабаровского края // Юрист. – 2005. – № 11. – С. 10-20.

19. Харламов А.С. Роль гражданского права в регулировании отношений управления имуществом публичного собственника // Право и политика. – 2007. – № 10. – С. 37-45.

20. Талапина Э.В. Управление государственной собственностью. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 453 с.

21. Мустафин В.Я. Конституционно-правовые основы управле-

ния государственной и муниципальной собственностью в субъектах Российской Федерации: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 – конституционное право; государственное управление; административное право; муниципальное право / Рос. акад. гос. службы при Президенте Рос. Федерации. – М., 1998. – 20 с.

22. Лепехин А.А. Конституционно-правовые основы управления государственной собственностью в Российской Федерации: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 – конституционное право; муниципальное право / Рос. акад. гос. службы при Президенте Рос. Федерации. – М., 2002. – 23 с.

23. Лаптев В.В. Предмет и система хозяйственного права. – М.: Юридическая литература, 1969. – 175 с.

24. Теоретические проблемы хозяйственного права / Т.Е. Абова, М.М. Богуславский, З.М. Заменгоф и др.; Под ред. проф. В.В. Лаптева. – М.: Наука, 1975. – 413 с.

25. Мамутов В.К. Компетенция государственных органов в решении хозяйственных вопросов промышленности. – М.: Юрид. лит., 1964. – 267 с.

26. Мамутов В.К. Предприятие и вышестоящий хозяйственный орган. – М.: Юрид. лит., 1968. – 240 с.

27. Беяневич О.А. Господарське договірне право України: теоретичні аспекти: Монографія. – Юрінком Інтер. – 2006. – 592 с.

28. Будурова Г.М. Господарсько-правове регулювання комерційного використання державного майна: Автореф. ... дис. канд. юрид. наук: 12.00.04 / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса, 2014. – 20 с.

29. Вінник О.М. Корпоративна форма державно-приватного партнерства: проблеми правового забезпечення на тлі зарубіжного досвіду: Монографія / НДІ приват. права і підприємництва Нац. акад. прав. наук України. – Суми: МакДен, 2012. – 203 с.

30. Віхров О.П. Організаційно-господарські правовідносини. Монографія. – К.: Видавничий дім «Слово», 2008. – 512 с.

31. Грудницкая С.Н. Хозяйственная правосубъектность государственных предприятий: проблемы теории и практики: моногр. / С.Н. Грудницкая; НАН Украины, Ин-т экономико-правовых исследований. – Донецк: Юго-Восток, 2011. – 428 с.

32. Джабраїлов Р.А., Пілігрім Г.С. Правове регулювання концесії: монографія / Донец. ун-т економіки та права. – Донецьк: ДонУЕП, 2012. – 131 с.

33. Задохайло Д.В. Господарсько-правове забезпечення економічної політики держави: монографія. – Х.: Юрайт, 2012. – 454 с.

34. Кібенко О.Р. Організаційно-правові форми державного підприємства та державного акціонерного товариства: порівняльно-правовий аналіз [Електронний ресурс] // Право та інноваційне суспільство. – 2013. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pric_2013_1_9.pdf.

35. Любимов І.М. Правовий статус державних підприємств: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. – Донецьк, 2010. – 19 с.

36. Медведєва О.А. Концесія як правова форма використання державного майна у господарській діяльності недержавними суб'єктами: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2004. – 194 с.

37. Погрібний Д.І. Корпоративні права держави: поняття, підстави виникнення, механізм реалізації: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2008. – 20 с.

38. Подцерковний О.П. Проблеми відображення у праві реального змісту економічних відносин // Університетські наукові записки. – 2012. – № 1. – С. 393-399.

39. Селиванова І.А. Правовой статус и разновидности акционерных обществ, акционером которых является государство // Правничий часопис Донецького університету. – 2013. – № 2. – С. 72-80.

40. Серебрякова Ю.О. Договір оренди державного та комунального нерухомого майна: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. – Донецьк, 2007. – 204 с.

41. Сухоставець І.В. Правове регулювання оренди державного майна: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. – Київ, 2015. – 20 с.

42. Терещенко С.В. Договірний механізм реалізації державно-приватного партнерства: Дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 / Міжрегіональна акад. управлін. персоналом. – К., 2012. – 178 с.

43. Черненко О.А. Організаційно-правові форми державного підприємства: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України. – К., 2011. – 20 с.

44. Шаповалова О.В. Тлумачення господарських ризиків, пов'язаних з державно-приватним партнерством // Правничий часопис Донецького університету. – 2013. – № 2. – С. 27-34.

45. Щербина В.С. Суб'єкти господарського права: монографія / В.С. Щербина. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 264 с.

46. Янкова О.С. Держава та інші публічні утворення й окремі форми і напрями їх участі у сфері господарювання // Господарсько-правові аспекти забезпечення розвитку економіки України: монографія / [А.Г. Бобкова, В.В. Воронін, Е.М. Деркач та ін.]; за наук. ред. А.Г. Бобкової та А.М. Захарченка. – Донецьк: Юго-Восток, 2013. – С. 8-75.

47. Публічна власність: проблеми теорії і практики: монографія / під заг. ред. В.А. Устименка / НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. – Чернігів: Десна Поліграф, 2014. – 308 с.

48. Концептуальні аспекти правового забезпечення розвитку відносин публічної власності: брошура / під заг. ред. В.А. Устименка; НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень. – Чернігів: Десна Поліграф, 2014. – 119 с.

49. Ершова И.В. Правовой режим государственного имущества в хозяйственном обороте: теоретические основы и пути совершенствования: Дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Московская государственная юридическая академия. – М., 2001. – 442 с.

50. Дойников И.В. Проблемы правового регулирования государственного предпринимательства: Автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03 – гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право / Министерство энергетики Российской Федерации. Институт повышения квалификации руководящих работников и специалистов. – Раменское, 2002. – 28 с.

51. Зинченко С.А. Государственная собственность в СССР: проблемы правового регулирования. – Ростов-на-Дону. Изд-во Ростовского ун-та, 1986. – 175 с.

52. Андреев В.К. Право государственной собственности в России: Учеб. пособие. – М.: Дело, 2004. – 240 с.

53. Ким В.Д. Государство как субъект права собственности: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 – гражданское право; предприниматель-

ское право; семейное право; международное частное право / Екатеринбург, 2005. – 24 с.

54. Титов В.В. Специфика правового регулирования государственной собственности: Автореф. ... дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право». – М.: Академия труда и социальных отношений. – 2006. – 27 с.

55. Джарти В.В. Юридична природа управління об'єктами державної власності: нотатки до наукової дискусії // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 4. – С. 495-501.

56. Медведев В., Пермяков В. Актуальные вопросы управления государственным имуществом в России // Человек и закон. – 2011. – № 2. – С. 29-35.

57. Винницкий А.В. Публичная собственность. – М.: Статут, 2013. – 732 с.

58. О Концепции управления государственным имуществом в Республике Беларусь на 2001 – 2005 годы: Постановление Совета Министров Республики Беларусь от 10 августа 2000 г. № 1240 [Электронный ресурс] // Национальный правовой интернет-портал Республики Беларусь. – Режим доступа: <http://www.pravo.by>.

59. Об управлении публичной собственностью и ее разгосударствлении: Закон Республики Молдова от 4 мая 2007 г. (с изм. и доп.) [Электронный ресурс] // Законодательство стран СНГ. – Режим доступа: <http://base.spinform.ru>.

60. О государственном имуществе: Закон Республики Казахстан от 1 марта 2011 г. (с изм. и доп.) [Электронный ресурс] // Информационные системы «Параграф». – Режим доступа: <http://online.zakon.kz>.

61. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов. – М.: Сов. энциклопедия. – 1983. – 840 с.

62. Новиков Д.А., Русяева Е.Ю. Философия управления // Вопросы философии. – 2013. – № 5. – С. 19-26.

63. Берг А.И. Кибернетика – наука об оптимальном управлении. – М. – Л.: Изд-во «Энергия». – 1964. – 64 с.

64. Розанова Л.В. Основы кибернетики: курс лекций / Л.В. Розанова. – Омск: Изд-во ОмГТУ, 2009. – 60 с.

65. Винницкий А.В. Государственная собственность в административном праве. – М.: Статут, 2010. – 431 с.

66. Зучек І. Управління державним майном: правові аспекти // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 2007. – № 7. – С. 16-20.

67. Постанова Округного адміністративного суду м. Києва від 13 листопада 2007 р. № 10/46 за позовом Державного підприємства Міністерства оборони України «Українська авіаційна транспортна компанія» до Міністерства оборони України про визнання протиправним та нечинним наказу [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень України. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>.

68. Постанова Верховного Суду України від 4 липня 2011 р. у справі № 2/32 за позовом Львівського міжрайонного транспортного прокурора в інтересах держави в особі Міністерства транспорту та зв'язку України, державного територіально-галузевого об'єднання «Львівська залізниця» про визнання права державної власності [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.

69. Про погодження укладення договору доручення на здійснення функцій з управління корпоративними правами держави: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 квітня 2015 р. № 287-р // Урядовий кур'єр. – 2015. – 7 квітня.

70. Бондаренко А.В. Субъекты управления государственной собственностью в Российской Федерации // Право и жизнь. – 2001. – № 38. – С. 312-329.

71. Венедиктов А.В. Государственная социалистическая собственность / Отв. ред.: Райхер В.К. – М., Л.: Изд-во АН СССР, 1948. – 839 с.

72. Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних академій наук та статусу їх майнового комплексу: Закон України від 7 лютого 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 30. – Ст. 205. – (Із змін. та доп.).

73. Кузнецов В.Г., Кузнецова И.Д., Миронов В.В., Момджян К.Х. Философия: Учебник. – М.: ИНФРА-М, 2004. – 519 с.

74. Галіахметов І.А. Адміністративно-правове регулювання відносин в економічному обороті України: проблеми управління об'єктами держав-

ного майна // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 1. – С. 113-116.

75. Бандурин В.В., Кузнецов В.Ю. Управление федеральной собственностью в условиях переходной экономики. – М.: «Наука и экономика», 1999. – 151 с.

76. Государственное управление социалистической общенародной собственностью. Административно-правовой аспект проблемы / Козлов Ю.М., Побежимова Н.И., Резвых В.Д., Юсупов В.А.; Под ред.: Козлова Ю.М. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1983. – 271 с.

77. Кравчук А. Понятие, сущность и цель управления государственной собственностью // Закон и жизнь. – 2014. – № 3. – С. 31-36.

78. Кравчук А.О. Государственная собственность как объект государственного управления (административно-правовой аспект) // Административное и муниципальное право. – 2013. – № 11. – С. 1062-1069.

79. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления: Курс лекций / Г.В. Атаманчук. – 3-е изд., доп. – М.: Изд-во ОМЕГА-Л, 2005. – 584 с.

80. Про затвердження Методичних рекомендацій застосування критеріїв визначення ефективності управління об'єктами державної власності: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 15 березня 2013 р. № 253 (із змін. і доп.) // Портал Ліга: Закон. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME130426.html.

81. Матненко А.С. Управление государственной собственностью субъекта Российской Федерации: Организационно-правовые проблемы: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 – конституционное право; государственное управление; административное право; муниципальное право / Омский гос. университет. – Омск, 1999. – 22 с.

82. Суханов Е.А. Проблемы правового регулирования отношений публичной собственности и новый гражданский кодекс // Гражданский кодекс России. Проблемы. Теория. Практика. Сборник памяти С.А. Хохлова / Под ред. А.Л. Маковского: Исследовательский центр частного права. М.: Международный центр финансово-экономического развития, 1998. – С. 205-227.

83. Голубцов В.Г. Публичные и частные начала в гражданско-правовом регулировании отношений государственной собственности: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Специальность: 12.00.03 – Гражданское право; Семейное право; Гражданский процесс; Международное частное право /

Министерство образования РФ. Пермский государственный университет. – Пермь, 1999. – 27 с.

84. Суханов Е.А. Лекции о праве собственности. – М.: Юрид. лит., 1991. – 240 с.

85. Пронська Г.В. Вибране. – К.: Освіта України, 2013. – 696 с.

86. Вінник О.М. Господарське право: Навчальний посібник. – 2-е вид., змін, та доп. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 766 с.

87. Хозяйственное право Украины / Под ред. А.С. Васильева, О.П. Подцерковного. – Харьков: Одиссей, 2006. – 496 с.

88. Про холдингові компанії в Україні: Закон України від 15 березня 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 34. – Ст. 291 – (Із змін, та доп.).

89. Мозолин В.П. Право собственности в Российской Федерации в период перехода к рыночной экономике. – М., Ин-т гос-ва и права РАН, 1992. – 175 с.

90. Маттеи У., Суханов Е.А. Основные положения права собственности. – М.: Юрист, 1999. – 384 с.

91. Рубаник В. До питання про еволюцію загального поняття права власності // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – № 2 (25). – С. 204-215.

92. Корпоративне управління: Монографія / І. Спасибо-Фатеева, О. Кібенко, В. Борисова; За ред. проф. І. Спасибо-Фатеевої. – Х.: Право, 2007. – 500 с.

93. Краєвський І. Правовий статус засновника та учасника товариства з обмеженою відповідальністю // Вісник Львівського університету. Сер.: Юридична. – 2013. – Вип. 58. – С. 203-210.

94. Беяневич О.А. Про право учасника на участь в управлінні товариством з обмеженою відповідальністю // Юридичний журнал. – 2013. – № 9/10. – С. 128-135.

95. Хозяйственный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. А.Г. Бобковой. – Харьков: Издатель ФЛ-П Вапнярчук Н.Н., 2008. – 1296 с.

96. Бондаренко А. Формы управления государственной собственностью в России // Право и жизнь. – 2001. – № 41. – С. 212-227.

97. Латинін М.А., Круглов В.В. Оренда як ефективний спосіб управ-

ління державним майном в Україні // Вісник Академії митної служби України. – Дніпропетровськ: Акад. митної служби України. – 2010. – № 2. – С. 84-90.

98. Джабраїлов Р., Новікова В. Особливості договірних форм розпорядження об'єктами публічної власності // Юридичний вісник. – 2014. – № 4. – С. 173-177.

99. Адміністративне право України: Підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Дьяченко та ін.; За ред. Ю.П. Битяка. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 544 с.

100. Управление государственной собственностью: Учебник / Под ред. д. э. н. проф. В.И. Кошкина. – Издание расшир. и доп. – М.: ЭКМОС, 2002. – 664 с.

101. Половинкин П.Д., Савченко А.В. Основы управления государственной собственностью в России: проблемы теории и практики. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2000. – 221 с.

102. Пикулькин А.В. Система государственного управления: Учебник. – 4-е изд. перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. – 639 с.

103. Советское гражданское право: Учебник. В 2 томах. Т. 1 / Илларионова Т.И., Кириллова М.Я., Красавчиков О.А. и др.: Под ред. О.А. Красавчикова. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Высш. шк., 1985. – 544 с.

104. Мазаев В.Д. Публичная собственность в России: конституционные основы / В.Д. Мазаев. – М.: ОАО «Издательский дом «Городец», 2004. – 384 с.

105. Про концесії: Закон України від 16 вересня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 41. – Ст. 372. – (Із змін. та доп.).

106. Основы экономической теории: политэкономический аспект. Учебник. / Отв. ред. Г.Н. Климов. – 3-е изд., перераб. и доп. – К.: Знання-Прес, 2001. – 646 с.

107. Фадейчева Г.В. Система общественных потребностей и ее макрорегулирование в условиях глобализации. – М.: Директ-Медиа, 2014. – 231 с.

108. Захарченко А.М. Поняття та склад суб'єктів господарювання державного сектора економіки // Економіка і право. – 2012. – № 2 (33). – С. 160-166;

109. Захарченко А.М. Щодо переліку суб'єктів господарювання державного сектору економіки // Економіко-правовые исследования в XXI веке: общие проблемы хозяйственного права на современном этапе разви-

тия общества (к 20-летию Института экономико-правовых исследований НАН Украины): Материалы Десятой международной научно-практической интернет-конференции (г. Донецк, 21-30 сентября 2012 г.) / науч. ред. В.К. Мамутов; НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. – Донецк: Изд-во «Ноулидж» (донецкое отделение), 2013. – С. 81-86.

110. Коваль В.М. Організаційно-господарські відносини і зобов'язання // Економіка та право. – 2011. – № 3. – С. 59-62.

111. Переверзев О.М. Господарсько-правове забезпечення корпоративного контролю в акціонерних товариствах: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 / НАН України. Ін-т екон.-прав. дослідж. – Донецьк, 2004. – 20 с.

112. Щербина В.С. Правова природа корпоративних відносин // Українське комерційне право. – 2006. – № 7. – С. 10-14.

113. Віхров О.П. Організаційно-господарські правовідносини: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04 / Ін-т екон.-прав. дослідж. НАН України. – Донецьк, 2009. – 30 с.

114. Мілаш В.С. Перспективи модернізації договірних правовідносин у сфері господарювання: монографія / В.С. Мілаш; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва О.М. Бекетова. – Х.: ХНУМГ, 2014. – 227 с.

115. Беляневич О.А. Теоретичні проблеми господарського договірного права: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – 34 с.

116. Кравець І.М. Правове становище суб'єктів організаційно-господарських повноважень: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2008. – 15 с.

117. Віхров О.П. Управління господарською діяльністю як категорія господарського права // Право України. – 2007. – № 12. – С. 47-52.

118. Коваль В.М. Застосування положень Господарського кодексу про предмет регулювання // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2009. – Том 22 (61). – № 2. – С. 137-145.

119. Рішення господарського суду Дніпропетровської області від 16 жовтня 2014 р. у справі № 904/6377/14 за позовом фізичної особи-підприємця до Регіонального відділення Фонду державного майна України в Дніпропетровській області про зобов'язання укласти додаткову угоду про внесення змін до договору оренди [Електронний ресурс] // Єдиний дер-

жавний реєстр судових рішень України. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/40975341>.

120. Постанова Донецького апеляційного господарського суду від 6 травня 2008 р. у справі № 9/328пд за позовом ТОВ «Постулат» до Регіонального відділення Фонду державного майна України по Донецькій області про визнання недійсними пунктів договору купівлі-продажу об'єкта незавершеного будівництва [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень України. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/1634539>.

121. Постанова Вищого господарського суду України від 29 квітня 2010 р. № 32/688 у справі за позовом товариства з обмеженою відповідальністю «Нортіма» до Фонду державного майна України про стягнення коштів [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень України. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>.

122. Коваль В.М. Відносини, що виникають у процесі здійснення господарської діяльності, як предмет господарського права // Університетські наукові записки. – 2011. – № 3 (39). – С. 122-129.

123. Про проведення інвентаризації державного майна, яке не увійшло до статутних фондів акціонерних товариств, створених у процесі корпоратизації та приватизації: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 липня 1997 р. № 757 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 29. – Ст. 54.

124. Про управління державним майном, яке не увійшло до статутних капіталів господарських товариств у процесі приватизації, але перебуває на їх балансі: Наказ Фонду державного майна України, Міністерства економіки України від 19 травня 1999 р. № 908/68 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 26. – Ст. 108. – (Із змін та доп.).

125. Захарченко А.М. Управління державним майном, яке перебуває на балансі господарських товариств // Вісник Донецького національного університету. Серія В.: Економіка і право. – 2011. – № 2. – С. 243-248.

О.М. Вінник,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України

СОЦІАЛЬНЕ СПРЯМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ ЯК СКЛАДОВА МЕТИ ПРИВАТИЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО МАЙНА: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Одними з основних мотивів виведення підприємств з державної власності шляхом приватизації їх майна були і досі є *неефективність*, з одного боку, *державного управління майном цих підприємств* (подолання цього недоліку досі залишається актуальним [1]), а з іншого – *пошук більш ефективного* (як правило, приватного) *власника*, який мав би забезпечити їх модернізацію, підвищення продуктивності праці тощо, а в кінцевому підсумку – економічне зростання і благоденство для громадян у ринковому раю. З огляду на тенденцію до максимальної приватизації державного майна, про що свідчать численні публікації та виступи в органах масової інформації [2, 3], доцільно звернутися до аналізу її (приватизації) довгострокових результатів, щоб **визначитися** (1) з критеріями залишення в державній власності (чи повернення в державну власність шляхом реприватизації) стратегічно важливих не лише для економіки країни, певного регіону, а й для споживачів, підприємств, а також (2) з правовими засобами, спрямованими на захист публічних інтересів в ракурсі приватизації державного майна.

Отже приватизація, започаткована у зв'язку з переходом до ринкової системи господарювання, мала забезпечити не лише створення багатуокладної економіки, а й соціальне її спрямування включно з соціально-економічною ефективністю виробництва та залучення коштів для здійснення структурної перебудови національної економіки, як зазначається в преамбулі та ст. 1 Закону «Про приватизацію державного майна» [4]. Це відповідає і закріпленим в ст. 13

Конституції України [5] положенням щодо забезпечення державою соціальної спрямованості економіки України. Разом із тим в ст. 2 вищезазначеного Закону [4] серед пріоритетів та принципів приватизації навіть не згадується про необхідність урахування інтересів громадян-споживачів продукції (товарів, робіт, послуг) приватизованих підприємств, зокрема підприємств-монополістів.

Якщо створення багатоукладної економіки і відповідно – подолання монополії державної власності незаперечні, то досягнення другої складової цілі приватизації (соціальне спрямування економіки) відбувається значно повільніше, що постійно викликало і досі викликає різні ступені соціального незадоволення. Проте у звітах/інформації Фонду державного майна України [6; 7] акцент робиться на фінансових результатах приватизації, а соціальні аспекти залишаються поза увагою, на що свого часу звертала увагу Рахункова палата України [8] і чим опікуються дослідники цієї проблематики [9; 10; 11].

За оцінкою Т. Захарової [11], результати приватизації неоднозначні: «З одного боку, вона стимулювала приватну ініціативу й була одним із важливих факторів виходу країни із глибокої системної кризи 90-х років ХХ ст., з іншого – приватизація не виправдала очікувань, у більшості випадків її результатом не стала поява ефективного власника, приватизація створила серйозний дисбаланс приватних і суспільних інтересів, концентрацію власності в руках олігархічних структур». Ефективність приватного власника здебільшого проявляється в задоволенні його власних, а не суспільних інтересів. Відтак ми маємо прошарок *крупних власників*, що «нагромадили» свої капітали протягом останніх 20-25 років за рахунок участі в легальній та напівлегальній приватизації, використання недосконалих з точки зору урахування публічних інтересів механізмів державних закупівель, корупції тощо, а на іншому боці – відсутність дієвих механізмів захисту громадян-спо-

живачів від свавілля цих осіб, прикладом чого може бути масове знищення неефективних для нових власників приватизованих підприємств (на їх місці будуються більш прибуткові об'єкти), узгоджена цінова політика, зловживання монополієм становищем на ринку та ін. Як зазначається в одному з документів Рахункової палати України за 2003 р. [8], «інформація органу приватизації, що надається у звітах, стосовно підвищення ефективності діяльності підприємств, які змінили форму власності в процесі приватизації, не підтверджується офіційними даними статистики та аналітичними розрахунками», «аналіз статистичних бюлетенів про діяльність підприємств, які змінили форму власності, вказує на те, що орган приватизації не співпрацює з Мінстатом та Мінекономіки з питань вдосконалення статистичних показників недержавного, у тому числі корпоративного сектору економіки», дані статистичного бюлетеня Держкомстату України щодо діяльності підприємств, які змінили форму власності, не завжди узгоджуються з даними звітів ФДМУ.

І одна з причин такого стану справ закладена в самому законодавстві про приватизацію, в якому акцент робиться на передачу державного майна у приватну власність, але без належного контролю за ефективним для суспільства (національної економіки, споживачів) його використанням не лише протягом так званого післяприватизаційного періоду (з необхідністю виконання новим власником договірних зобов'язань), а й після його завершення, що викликає особливе занепокоєння на ринках природних монополій. Відтак можна виділити кілька категорій *втрат* від приватизації державного майна:

1) економіки країни та регіонів від знищених приватизованих підприємств (на місці значної частини з них з'явилися елітні житлові та торговельно-розважальні комплекси, більш прибуткові для нових власників, орієнтовані для яких є, в першу чергу, власна вигода);

2) працездатного населення, що втратило через це робочі місця і в значній своїй масі змушене шукати роботу за кордоном;

3) громадян, які є споживачами товарів/робіт/послуг приватизованих підприємств (насамперед підприємств-монополістів) і стикнулися з проблемою захисту своїх інтересів з їх приватними власниками, які на відміну від держави-власника виявилися більш незалежними від необхідності задоволення публічних інтересів (як загальноекономічних, так і інтересів споживачів); при цьому антимонопольне законодавство мало опікується інтересами громадян-споживачів, про що свідчить **відсутність**:

такої мети у Антимонопольного комітету України [12, ст. 1], як захист прав споживачів, в т.ч. від дій підприємств-монополістів;

акценту на порушення прав громадян-споживачів як одного з проявів зловживань монопольним становищем на ринку серед закріплених Законом «Про захист економічної конкуренції» [13, ч. 2 ст. 13];

особливості захисту споживачів від дій монополістів в Законі «Про захист прав споживачів» [14], зокрема у разі таких дій, як загроза (а згодом її реалізація) відключення теплопостачання, е/енергії [15; 16], газу за **ніби** невчасну сплату чи за наявності нічим не обґрунтованої заборгованості, чому сприяють деякі акти Уряду (наприклад, Правила користування е/енергією для населення [17], в яких навіть не йдеться про обов'язок постачальника відповідних ресурсів довести суму боргу [17, п. 27], як це передбачено ст. 623 Цивільного кодексу України [18] стосовно обов'язку кредитора довести розмір збитків, завданих порушенням зобов'язання).

Відтак доцільно на забезпечення соціального спрямування приватизованих підприємств як складової економіки України закріпити відповідні правові механізми, зокрема передбачити низку доповнень до законодавства, зокрема:

1) Закону «Про приватизацію державного майна» [4] щодо: (а) соціальної мети приватизації (поліпшення задоволення потреб країни, її регіонів, споживачів у товарах, роботах, послугах, що виробляються/виконуються/надаються колишніми державними підприємствами після приватизації закріпленого за ними майна); (б) відповідальності покупця (нового власника) за недосягнення соціальних цілей приватизації майна набутого ним підприємства; (в) обов'язку ФДМУ разом із Міністерством економічного розвитку і торгівлі України щорічно підбивати підсумки приватизації з точки зору не лише надходження коштів від продажу державного майна та стану виконання договорів приватизації, а й збереження чи знищення приватизованих підприємств, модернізації виробництва, задоволення потреб споживачів, збереження, збільшення чи зменшення робочих місць тощо, а також оприлюднювати ці відомості через мережу Інтернет; (г) покладення обов'язку на власників містоутворюючих підприємств, підприємств-монополістів дотримуватися *соціальної спрямованості діяльності таких підприємств*, вимог законодавства (не лише антимонопольно-конкурентного, а й щодо прав споживачів), а у разі грубого та/або систематичного порушення такого обов'язку передбачити застосування штрафних санкцій, найсуворішою з яких має бути *реприватизація* (якщо завершився передбачений договором купівлі-продажу післяприватизаційний період, протягом якого покупець мав виконувати договірні зобов'язання) або *розірвання договору купівлі-продажу* (якщо порушення сталося до завершення зазначеного періоду);

2) Закону «Про Фонд державного майна України» [19] щодо вищезгаданих обов'язків ФДМУ та відповідальності його керівних працівників за їх невиконання/неналежне виконання;

3) Закону «Про захист прав споживачів» [14] щодо прав споживачів товарів, робіт, послуг підприємств-монополістів, включно з правом на отримання деталізованих відомос-

тей про так звану заборгованість (із зазначенням періоду та підстав її виникнення) щодо сплати за послуги (роботи, товари) та обов'язок підприємств-монополістів надати таку інформацію, а також закріплення періоду оскарження в судовому порядку вимог щодо сплати необґрунтованої/неналежним чином обґрунтованої заборгованості перед відмовою підприємства-монополіста надалі надавати споживачеві-боржнику відповідні послуги (в т. ч. відключити від споживання води, е/енергії, газу, теплопостачання); відповідно мають бути скореговані правила користування послугами підприємств-монополістів (у т. ч. постачальників е/енергії) [17, п. 27];

4) Закону «Про захист економічної конкуренції» [13] щодо: (а) захисту прав споживачів як однієї з цілей цього Закону [13, ст. 1] та (б) доповнення переліку зловживань монопольним становищем на ринку [13, ч. 2 ст. 13], таким як *обумовлення подальшого надання послуг/виконання робіт/продажу товарів споживачам у разі сплати необґрунтованої чи неналежним чином обґрунтованої заборгованості;*

5) Закону «Про Антимонопольний комітет» [12, ст. 1] щодо мети його (АМК) діяльності: *забезпечення державного захисту не лише конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері державних закупівель, а й інтересів споживачів;*

б) Положення про Міністерство економічного розвитку та торгівлі [20] щодо його обов'язку контролювати разом з ФДМУ досягнення приватизованими підприємствами соціальних цілей приватизації.

Створене працею кількох поколінь наших громадян за державні кошти майно підприємств-монополістів має служити насамперед громаді, а не бути лише механізмом нагромадження капіталів їх новими власниками, скарги яких про збитковість таких підприємств на фоні стрімкого збагачення цих осіб дуже сумнівні на противагу дійсному зубожінню значної частини громадян, яких перетворюють на хронічних боржників.

Список використаних джерел

1. Стратегія підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 травня 2015 р. № 662-р [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248295032>.

2. Приватизация в Украине: с молотка пустят 25 крупнейших госпредприятий [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.facenews.ua/news/2016/306234/>.

3. Анастасія Соснова. Продать все: приватизация-2015 в Украине [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://ru.slovoidilo.ua/2015/05/13/statja/jekonomika/prodat-vse-privatizaciya-2015-v-ukraine>.

4. Про приватизацію державного майна: Закон України від 4 березня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 24. – Ст. 348. – (Із змін.).

5. Конституція України. Прийнята Верховною Радою 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

6. Звіт про роботу Фонду державного майна України, хід та результати виконання Державної програми приватизації у 2012 році [Електронний ресурс] // Веб-портал Фонду державного майна України. – Режим доступу: http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/zvit_19032013_1.pdf.

7. Інформація про роботу Фонду державного майна України та хід виконання Державної програми приватизації у січні-вересні 2015 року [Електронний ресурс] // Веб-портал Фонду державного майна України. – Режим доступу: http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/%D1%81_%D1%87%D0%B5%D0%BD%D1%8C-%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B5%D0%BD%D1%8C2015ppp.pdf.

8. Інформація про хід виконання державних програм приватизації за результатами аналізу звітів Фонду державного майна України / Підготовлено департаментом контролю видатків на АПК та виробничої інфраструктури / - Київ: Рахункова палата України, 2003. – Випуск 4 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Рахункової палати України. – Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/39272?cat_id=38964.

9. Падалка С.С. Приватизація в Україні у системі відносин: влада, громадянське суспільство, особа (1991-2010 роки) [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://histans.com/LiberUA/978-966-02-6441-0/7.pdf>.

10. Ногінова Н.М. Приватизація в Україні: упущення досягнення і перспективи [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2722>.

11. Захарова Т. Приватна власність у сучасному українському суспільстві: соціологічний вимір // Вісник КНТЕУ. – 2011. – № 3. – С. 117-128.

12. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26 листопада 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 50. – Ст. 472. – (Із змін.).

13. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64. – (Із змін.).

14. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 30. – Ст. 379. – (Із змін.).

15. В Києве начали обрезать электричество за долги [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://newsoboz.org/obshchestvo/v-kieve-nachali-obrezat-elektrichestvo-za-dolgi-09022016135900>.

16. В Києве должникам начали отключать свет в квартирах [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://fakty.ua/212485-v-kieve-dolzhnikam-nachali-otklyuchat-svet-v-kvartirah>.

17. Правила користування електроенергією для населення, затв. постановою Кабінету міністрів України від 26 липня 1999 р. № 1357 // Урядовий кур'єр. – 1999. – 26 серпня.

18. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356. – (Із змін.).

19. Про Фонд державного майна України: Закон України від 9 грудня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 28. – Ст. 311.

20. Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, затв. Указом Президента України від 31 травня 2011 р. № 634/2011 // Урядовий кур'єр. – 2011. – № 104. – 9 червня.

*В.М. Пашков,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного,
господарського та екологічного права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ ЩОДО ОБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОЇ ТА КОМУНАЛЬНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ

Найважливішою універсальною функцією держави за сучасних умов має стати забезпечення процесу перманентного відновлення реального суверенітету, необхідного потенціалу для реалізації своїх суверенних прав та їх захисту. Ця функція є синтетичною за своєю природою, адже вона ґрунтується на реалізації фактично всіх інших функцій держави, але з такою ефективністю, спрямованістю та акцентуацією, за яких держава мала б фактичну можливість щомиті безперешкодно скористатися своїми суверенними правами в економічній, соціальній, інформаційній, культурній та інших сферах, включаючи звичайно і різнопланову участь у міждержавних відносинах [1, с. 234]. Продовжуючи цю тезу, необхідно акцентувати увагу на тому твердженні, що забезпечення реального суверенітету держави базується також на її компетенції щодо регулюючого впливу на об'єкти державної та комунальної форми власності.

Крім того, віддаючи належне декларативним нормам Конституції України щодо визнання соціальних пріоритетів і необхідності збереження для цього державного та комунального секторів економіки, на нашу думку, необхідно звернутися до стратегії розвитку ринкової економіки в державі, що супроводжується процесами роздержав-

лення. І хоча реформування державної та комунальної форми власності є на сьогодні одним із провідних напрямків формування нових майнових відносин в Україні, стає все більш очевидним, що поряд з перетворенням форм і відносин власності в рівній мірі необхідно займатися вдосконаленням управління об'єктами державної та комунальної власності, які відіграють ключову роль в реалізації державної економічної та соціальної політики, впроваджувати системний підхід у діяльність відповідних органів державної влади.

Тобто, виходячи з логіки інституціональної теорії, державне підприємництво можна визначити як інститут економічної системи, в рамках якого на основі державної власності забезпечується відтворення благ і послуг, орієнтоване не тільки на досягнення комерційних цілей, а й на вирішення ключових загальнонаціональних проблем. Аналіз сутнісних ознак державних підприємств дозволяє дійти висновку, що державний сектор може бути визначений як сукупність інститутів, що здійснюють виробництво установлюваних державою суспільно корисних товарів і надання соціально значущих суспільних послуг [2, с. 184]. При цьому, підкреслює В.К. Мамутов, економічна наука давно довела, і практика розвинутих країн підтвердила доцільність та необхідність добиватися у соціально-економічній політиці оптимального поєднання державного регулювання економіки з ринковою саморегуляцією. Держава не повинна допускати як невинновданого втручання у господарську діяльність, яке не повинно бути надмірним і таким, що порушує закон, але повинно бути достатнім для забезпечення вирішення завдань соціального розвитку [3, с. 59-64]. А проблема правового механізму забезпечення формування і реалізації економічної політики держави та конституційної відповідальності вищих органів держави за недосягнення визначених соціально-культурних індикаторів її виконання є питанням не

дискусії, а конституційно-правової й адміністративно-правової формалізації [4, с. 129-137].

Одним із перших документів, умовно спрямованих на вирішення питань щодо управління об'єктами державної форми власності, можна вважати Концепцію роздержавлення і приватизації підприємств, землі і житлового фонду, що схвалена постановою ВРУ від 31.10.1991 року. У цьому документі серед його головних принципів було задекларовано, що головна мета роздержавлення та приватизації державної власності полягає у створенні багатокладної соціально орієнтованої ринкової економіки.

Об'єктами приватизації за цією Концепцією стали підприємства, цехи, виробництва, дільниці, інші підрозділи та структурні одиниці підприємств, які можуть бути виділені в самостійні підприємства; обладнання, будови, споруди, інтелектуальна та промислова власність, підприємства тощо. І цікавим є те, що під категорію об'єктів приватизації підпадало не лише те майно, що знаходилося у державній власності, а й інша державна власність, яка стала такою після прийняття Закону України «Про приватизацію державного майна». Нагадаємо, що перша редакція цього закону була прийнята 04.03.1992 року.

Між тим відповідно до ст. 5 Закону України «Про приватизацію державного майна», приватизації не підлягають об'єкти, що мають загальнодержавне значення, а також казенні підприємства.

Серед значущих документів можна також відокремити Закон України «Про управління об'єктами державної власності», ст. 1 якого чітко регламентує, що управління об'єктами державної власності – це здійснення КМУ та уповноваженими ним органами, іншими суб'єктами, визначеними цим Законом, повноважень щодо реалізації прав держави як власника таких об'єктів, пов'язаних з володінням, користуванням і розпорядженням ними, у межах, визначених законодавством України, з метою за-

доволення державних та суспільних потреб. Також Указ Президента України «Про корпоратизацію підприємств» від 15.06.1993 року, цікавим у ньому є те, що органам місцевого самоврядування рекомендовано було провести корпоратизацію комунальних підприємств згідно з цим Указом.

Одним із останніх документів, що націлені на проведення реформи управління державною власністю, є Стратегія підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки, яка схвалена розпорядженням КМУ від 27.05.2015 року. У Стратегії задекларовано, що основною метою реформи є підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки, що буде досягнута шляхом: посилення бюджетного нагляду; розроблення основних засад державної політики управління суб'єктами господарювання; удосконалення корпоративного управління суб'єктами господарювання; реструктуризації та реорганізації суб'єктів господарювання, а також прозорого та комплексного процесу приватизації.

Фактично зазначена Стратегія, як і інші нормативно-правові акти, відображає відношення держави до державного та комунальних секторів економіки, а це – тотальна приватизація.

На сьогодні тенденції зменшення державного сектору економіки пояснюються його неефективністю. На думку багатьох посадовців, як органів державної влади, так і місцевого самоврядування, держава - неефективний менеджер.

І дійсно, хоча активи як державних, так і комунальних підприємств лише в 2 рази менші, ніж активи приватних, але чистий дохід приватних підприємств у 8,5 рази більший, ніж чистий дохід державних, і у 85 разів більший, ніж комунальних. Така ж пропорція зберігається за показником чистого прибутку державних підприємств, а

комунальні підприємства взагалі збиткові [5, с. 9-10]. Як наслідок, на даний час розміри державної власності в економіці невеликі: найбільша її питома вага зберіглася у державному управлінні і складає близько 45,0%, найменша – у торгівлі (0,6%). Позиції державного сектору у промисловості України так само значно ослабули. Кількість підприємств цієї форми власності за роки реформ зменшилася на 49,6%, обсяг виробництва скоротився на 63,3%, кількість працівників, зайнятих у державному секторі, – на 54,3%. Найбільш стрімке скорочення питомої ваги державної власності відбувалося до 1998 року [6].

З цього приводу виникає питання, яка причина низької ефективності державного сектору економіки України? Чи дійсно потрібна всеосяжна приватизація державних ресурсів?

Вищенаведена інформація, на перший погляд, переконливо свідчить, що на сьогодні державний сектор економіки дійсно не в змозі забезпечити ефективну виробничу діяльність.

Крім того, в Україні активно впроваджується інформація про нібито існуючий досвід розвинутих країн без існування державного сектору економіки або таких, де державний сектор економіки прагне до нуля.

Але на нашу думку, ситуація в державному та комунальному секторах економіки створюється штучно.

По-перше, наприклад, аналіз приватизованих підприємств свідчить, що в першу чергу були приватизовані прибуткові підприємства, які і, знаходячись у державній або комунальній власності, залишалися прибутковими [5].

По-друге, що стосується державних підприємств, серед яких залишилися заборонені до приватизації, то стосовно них у суспільстві не знайдений консенсус щодо ринкової комерціалізації, і вони здійснюють свою діяльність, як правило, в умовах відсутності вільного вибору виду економічної діяльності та високих трансакційних витрат на

управління. А діяльність комунальних підприємств, які використовують чверть наявних у державі основних фондів, збиткова, що в умовах політики патерналізма, яка на даному етапі розвитку домінує в Україні, не дає можливості їм господарювати достатньо ефективно і позбавляє стимулів до розвитку [2, с. 183–184].

Викликає сумнів і так званий досвід розвинутих країн.

Так, частка державних витрат у ВВП розвинутих країн світу (США, Великобританія, Франція, Німеччина, Італія, інші країни ЄС, Японія, Південна Корея та інші) складає від 30% до 40% [7, с. 24]. Крім того, аналіз економічних закономірностей функціонування і розвитку державного та корпоративного секторів економіки за останні 130 років в індустріально розвинутих країнах, на які припадає більше 2/3 світового ВВП, таких як Австралія, Австрія, Бельгія, Канада, Франція, Німеччина, Ірландія, Італія, Японія, Нідерланди, Норвегія, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Великобританія, США тощо, свідчить про те, що державні витрати в цих країнах зросли в 4 рази, державний прибуток – в 3,9 рази, а кількість зайнятих у державному секторі – у 7,7 рази. Тобто держави не лише постійно збільшують витрати на розвиток державного сектору економіки, а й створюють нові робочі місця, зменшуючи тим самим безробіття [8, с. 14-16]. Наприклад, у США в державному секторі економіки працює близько 40% всіх зайнятих [9].

Аналіз процесу формування ринкової економіки з точки зору тенденцій перетворення власності в Україні дозволяє визначити таку модель державного сектору, як ліберально-шокова, для прикладу в Китаї – еволюційна модель, а в країнах західної Європи – ліберально-градуалістська [6, с. 18]. Для європейської моделі притаманний досить великий за обсягом, високоефективний і щедрий фінансований державний сектор, що має дуже різноманітну галузеву структуру.

Аналіз ситуації в розвинутих країнах дозволяє зро-

бити висновок, що зазначені держави не тільки постійно збільшують видатки на розвиток державного сектору, а й створюють нові робочі місця, зменшуючи безробіття.

Економічні причини зростання державного сектору в розвинутих країнах пов'язані з необхідністю усупільнення деяких видів людської діяльності, що виникає внаслідок особливостей функціонування тієї чи іншої формації. У ринковій економіці держава (і державний сектор як елемент державного регулювання) крім завдань, іманентних самому інституту держави, вирішує задачі: компенсування «провалів» ринку; прагнення ринкової економіки до монополізації; проблеми виробництва суспільних товарів; інформаційні проблеми; проблеми екстерналій (вигода, яку отримують інші, ніж виконавець).

Крім того, за допомогою державного регулювання і державного сектора підтримується економічна система в цілому.

Тобто має місце відсутність системного господарсько-правового підходу до управління державною власністю, що не дозволяє ефективно вирішувати суспільно-значущі державні завдання. Як наслідок, має місце недотримання інтересів держави у вигляді недоотримання доходів до бюджету і незабезпечення раціонального використання державного майна.

На нашу думку, держава також має використовувати важелі володіння власністю з метою проведення антимонопольної політики і сприяння розвитку господарської ініціативи, вільного підприємництва, ринкової конкуренції. А на сьогодні обсяг державного сектору економіки свідчить про декларативність соціальних функцій держави, викладених в Конституції України.

Список використаних джерел

1. Задихайло Д. Сучасні функції держави в контексті модернізації конституційно-правового регулювання / Д.Д. Задихайло // Вісник Академії правових наук України. – 2009. – № 2 (57). – С. 232-240.
2. Пашков В.М. Засади формування державою господарсько-правової політики у сфері охорони здоров'я / В.М. Пашков // Економічна теорія та право. – 2011. – № 2 (5). – С. 180-189.
3. Мамутов В.К. Про поєднання державного регулювання і ринкової саморегуляції / В.К. Мамутов // Економіка України. – 2006. – № 1 (530). – С. 59-64.
4. Задихало Д.В. Стратегія держави в системі законодавчого регулювання економічних відносин / Д.В. Задихало // Вісник Академії правових наук України. – № 3 (46). – 2006. – С. 129-137.
5. Синенко О.І. Державний сектор економіки: підходи та пропозиції щодо формування / О.І. Синенко, С.Л. Кучер // Наукові дослідження. – 2010. – № 3. – С. 9-10.
6. Камишанська М.О. Державна власність у трансформаційній економіці України: автореф. дис... канд. економ. наук. – К., 2004. – 18 с.
7. Нестеренко О. П. Історія економічних вчень: Курс лекцій: 3-тє вид., стереотип. – К.: МАУП, 2002. – 128 с.
8. Бирюков В. Госсобственность и госсектор в рыночной экономике / В. Бирюков, Е. Кузнецова // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – № 3. – С. 14-16.
9. Электронная онлайн библиотека. Государственное регулирование экономики // Джерело: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://banauka.ru/1862.html>.

*Р.А. Джабраїлов,
доктор юридичних наук, доцент,
заступник завідувача відділу проблем модернізації
господарського права та законодавства
Інституту економіко-правових досліджень НАН України.*

*О.Е. Колосова,
аспірант
Інституту економіко-правових досліджень НАН України*

ФІНАНСОВИЙ ІНЖИНІРИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗДІЙСНЕННЯ УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ

Наразі з боку держави докладаються значні зусилля щодо забезпечення раціонального та ефективного використання бюджетних коштів та їх спрямування на задоволення першочергових суспільних потреб. Надання державної допомоги суб'єктам господарювання є одним із напрямів використання коштів державного бюджету. За загальним правилом, держава перш за все виступає в ролі інвестора, вкладаючи ресурси в певні проекти, що зазвичай мають бути успішними. Підтримання економічно неефективного виробництва загострює проблему дефіциту бюджетних коштів. Тому одним із найбільш дієвих засобів підтримання розвитку суб'єктів господарювання є фінансовий інжиніринг, що має успіх серед країн-членів ЄС. У період з 2007 до 2013 роки структурні фонди ЄС виділили 10,5 млрд. євро для операційних програм, пов'язаних з інструментами фінансового інжинірингу [1, с. 1].

Фінансовий інжиніринг – це цілеспрямоване розроблення та реалізація нових фінансових інструментів та/або нових фінансових технологій, а також творчий пошук нових підходів до вирішення фінансових проблем за допо-

могою уже відомих фінансових інструментів та технологій. Наведений засіб має три привабливі, з точки зору економіки, риси: він підлягає погашенню, є засобом залучення приватного сектора і має мультиплікативний ефект, тому що створює новий дохід [1, с. 2]. На відміну від грантів, які використовуються в операціях для підтримки окремих підприємств, інструменти фінансового інжинірингу можуть бути використані повторно і спроможні збільшити загальний обсяг фінансових ресурсів. Тому вигода від даних заходів переважає проблеми, пов'язані з його комплексним характером, а також технічною важкістю детального розрахунку обсягу допомоги для визначення переваги, яку отримало підприємство.

Згідно з п. 1 ст. 3 Закону України «Про управління об'єктами державної власності», до одного із об'єктів управління державної власності відноситься державне майно, передане в оренду, лізинг, концесію [2]. Також зазначено, що законодавство про управління об'єктами державної власності складається із зазначеного Закону, Господарського кодексу України (далі – ГКУ), Закону України «Про захист економічної конкуренції» тощо.

Відповідно до ст. 141 ГКУ, до державного майна у сфері господарювання належать цілісні майнові комплекси державних підприємств або їх структурних підрозділів, нерухоме майно, інше окреме індивідуально визначене майно державних підприємств, акції (частки, паї) держави у майні суб'єктів господарювання різних форм власності, майно, передане в оренду для використання його у господарській діяльності тощо. Крім того, встановлено, що держава через уповноважені органи державної влади здійснює управління об'єктами державної власності [3].

Таким чином, надання державної допомоги суб'єктам господарювання у вигляді передачі державного майна в оренду, лізинг за ціною нижче ринкової є формою фінансового інжинірингу. Така форма державної допомоги може

отримати свій вияв у Законі України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання». П. 8 ст. 4 вищенаведеного нормативно-правового акту вже містить форму допомоги, пов'язану з реалізацією державного майна, зокрема продаж державного майна за цінами нижче ринкових [4]. Сам по собі факт продажу майна за ціною, нижчою за ринкову, а також передача його в оренду, лізинг суб'єкту господарювання є обмеженням конкуренції, тому застосування норм законодавства з державної допомоги є доречним.

Типовий приклад інжинірингу висвітлили засновники Клубу ділових людей та Громадської школи бізнесу М. Савуляк, Р. Бельтюков. Вони пропонують створення національного лізингового проекту, в рамках якого малі та середні суб'єкти підприємництва матимуть змогу отримати основні фонди в лізинг під 0% на три роки. В якості заохочення основні фонди можуть бути «подаровані на баланс», якщо підприємець протягом трьох років офіційно сплатить податки на суму, рівну сумі лізингу [5].

Однак, керуючись ст. 4 Закону України «Про захист економічної конкуренції», державна політика у сфері розвитку економічної конкуренції та обмеження монополізму в господарській діяльності повинна сприяти розвитку конкуренції та не вчиняти будь-яких неправомірних дій, які можуть мати негативний вплив на конкуренцію [6]. Отже, необхідним є попередній аналіз заходу фінансового інжинірингу для визначення того, що позитивний ефект для суспільних інтересів буде переважати негативні наслідки обмеження конкуренції.

Крім того, правила державної допомоги ЄС не завжди відносять інструменти фінансового інжинірингу до державної допомоги. Це відбувається з двох причин. По-перше, держава може інвестувати кошти в підприємства, які здійснюють господарську діяльність. Однак це не доводить те, що кожного разу, коли держава дає державне майно в лізинг, вона надає перевагу суб'єкту господарю-

вання за змістом ст. 107 Договору про функціонування ЄС, адже тут має бути факт спотворення конкуренції через її надання, а також набуття привілейованого становища по відношенню до інших суб'єктів господарювання [7]. По-друге, навіть якщо перевага була виявлена, її величину або суму еквівалента гранту вирахувати дуже важко. Тому Європейська комісія розробила спеціальні правила для оцінки сумісності державної допомоги з інструментами фінансового інжинірингу. В судовій справі T-93/02, *Confédération nationale du Crédit Mutuel v. Commission*, суд першої інстанції встановив той факт, що якщо держава відмовляється від податкових надходжень або якимось опосередкованим способом не отримує належну їй за ринковою ціною винагороду, зокрема за продаж державного майна чи передачу його в оренду/лізинг, це може включати непряму передачу державних ресурсів, тому даний інструмент фінансового інжинірингу може відноситися до державної допомоги [8].

Висновки. Розглянувши такий специфічний інструмент фінансового інжинірингу, як передача державного майна в оренду/лізинг, можна відзначити те, що його можна відносити до державної допомоги суб'єктам господарювання у випадку, якщо плата за користування майна є нижчою за ринкову або зовсім відсутня. Крім того, наявність такої обставини все одно буде вимагати проведення детального аналізу уповноваженого органу для того, щоб встановити, що такий захід надав значну перевагу і поставив у привілейоване становище суб'єкта господарювання.

Додатково представляється доцільним доповнити ст. 4 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», яка визначає перелік форм державної допомоги, новим пунктом наступного змісту: «передача державного майна в оренду, лізинг за ціною нижче ринкової».

Список використаних джерел

1. Nicolaides P. Financial engineering instruments and their assessment under EU State Aid Rules / P. Nicolaides // Bruges European Economic Policy Briefings, Brugge. – 2013. – 51 p.
2. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21 вересня 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 46. – Ст. 456.
3. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
4. Продержавнудопомогусуб'єктамгосподарювання: Закон України від 1 липня 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 34. – Ст. 1173.
5. Савуляк М. Держава має бути сервісною службою для бізнесу / М. Савуляк, Р. Бельтюков [Електронний ресурс] // Бизнес. – Режим доступу: <http://www.business.ua/management/Derzhava-maе-butі-servіsnоу-sluzhboу-dlya-bіznesu-236615/>.
6. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64.
7. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union // OJ C 326. – 2012. – P. 1 – 390.
8. Confédération nationale du Crédit Mutuel v Commission of the European Communities (Case T-93/02): Judgment of the Court of First Instance of 18 January 2005. – paragraph 95.

*Б.В. Деревянко,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін та банків-
ського права Сумського державного університету*

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ НАЯВНОСТІ (ВІДСУТНОСТІ) КОМЕРЦІЙНОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНИХ ТА ІНШИХ ПІДПРИЄМСТВ

Сучасна система господарського законодавства України в цілому носить навіть не ліберальний, а в більшій мірі демократичний характер, у більшості випадків дозволяючи засновникам суб`єктів господарювання вільно обирати і місце та вид діяльності, і організаційно-правову форму, і правовий режим майна, і контрагентів тощо. Обмеження визначаються особливостями виду діяльності, що може викликати необхідність у застосуванні з боку держави додаткових заходів легітимації (отримання певних дозволів, проходження процедури ліцензування, акредитації, отримання патенту тощо) або покласти зобов`язання утворюватися лише у певній організаційно-правовій формі чи господарювати на основі певного режиму майна. Часто такі приписи покладаються на суб`єкти господарювання, що діють на основі майна державної форми власності.

В Україні при здійсненні багатьох видів діяльності передбачено вимогу до організаційно-правової форми суб`єктів господарювання. Так, комерційні банки можуть утворюватися лише у формі публічного акціонерного товариства або кооперативу; ломбарди – у формі повного товариства. Але для багатьох видів діяльності пропонується організаційно-правова форма узгоджується також із наявністю (рідше відсутністю) некомерційного статусу, а відповідно – і з визначенням правового режиму майна в якості оперативного управління. Так, спеціальним законодавством

передбачено утворення лише в якості некомерційного суб'єкта господарювання релігійних організацій, політичних партій, недержавних пенсійних фондів, кредитних спілок, товарних бірж, торгово-промислових палат, вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації та багатьох інших суб'єктів господарювання.

Тобто на сьогодні законодавець недооцінив в якості суб'єктів господарювання організації, що здійснюють окремі види діяльності. Зокрема щодо вищих навчальних закладів: промисловими та іншими суб'єктами господарювання недооцінюється їх роль при необхідності вирішення складних сучасних завдань з виготовлення інноваційного продукту, виконання завдань з підвищення кваліфікації і практичної перепідготовки кадрів; освіта та наука в Україні відділені як на законодавчому, так і на практичному рівні. Це саме можна у повній мірі віднести і до інших названих і неназваних видів суб'єктів господарювання, які держава не розглядає в якості повноцінних самостійних суб'єктів підприємницької діяльності.

Викликає непорозуміння вибір державою критеріїв віднесення тих чи інших суб'єктів господарювання до комерційних і некомерційних. Так, законодавство про освіту чітко визначає діяльність в якості некомерційних суб'єктів господарювання вищих навчальних закладів III і IV рівнів акредитації, тоді як діяльність вищих навчальних закладів I і II рівнів акредитації, рівно як і навчальних закладів, що не належать до вищих, такої заборони не містить. А отже університет, утворений на основі державного, комунального майна або майна громадян чи недержавних суб'єктів господарювання (не має різниці), може діяти в організаційно-правовій формі некомерційної організації, тоді як, наприклад, школа, що функціонує на основі майна громадян або недержавних суб'єктів господарювання, може бути суб'єктом підприємницької діяльності.

Складно визначити що є причиною не завжди зразу-

мілого поділу суб`єктів господарювання на комерційні та некомерційні. Можливо, такий поділ є у певній мірі радянським атавізмом. З іншого боку, він може бути проведений з корисливим умислом чиновників, адже прикриваючись некомерційним статусом і не сплачуючи податок на прибуток, окремі суб`єкти некомерційної діяльності заробляють великі гроші, частина з яких (часто переважна) звертається до певних лобістів у владі (не хочеться наводити приклади здійснення комерційної діяльності у сфері торгівлі алкогольною продукцією, надання послуг готельного і ресторанного бізнесу окремими релігійними організаціями; кредитні спілки, не сплачуючи податок на прибуток, отримують конкурентні переваги перед банками тощо). Для об`єктивності слід висловити думку, що, можливо, такий поділ було зроблено із благородною метою – для забезпечення фінансової підтримки державою певних видів суб`єктів господарювання, діяльність яких сприяє реалізації публічних інтересів, а тому вони законодавчо визнаються некомерційними і звільняються від сплати податку на прибуток (на підтримку останньої тези слід зазначити, що в окремих інших державах надання некомерційного статусу окремим суб`єктам господарювання, наприклад, як навчальним закладам у КНР, визнається саме як державна пільга).

Отже, в Україні на сьогодні діє значна кількість суб`єктів господарювання, що утворені, працюють на основі як державного майна, так і майна, що перебуває у комунальній, приватній чи змішаній власності, які через законодавчий припис є некомерційними суб`єктами господарювання або негосподарюючими суб`єктами (дослідження співвідношення двох останніх термінів потребує додаткових окремих глибоких розвідок). Якщо ці суб`єкти є державними підприємствами (установами), а точніше – казенними підприємствами, то володіють, користуються і розпоряджаються майном на праві опера-

тивного управління. Державні комерційні підприємства володіють, користуються і розпоряджаються майном на праві господарського відання. Різниця між цими правовими режимами майна полягає у різному обсязі повноважень із розпорядження. В обох випадках держава в особі уповноваженого органу надає право на розпорядження тим чи іншим об'єктом майна. Також різниця між комерційними та некомерційними суб'єктами господарювання формально полягає у тому, що перші після сплати податку на прибуток можуть вільно розпоряджатися чистим прибутком. Другі можуть отримувати грошові надходження за надання таких самих послуг, що й перші. Проте на відміну від перших другі не платять податок на прибуток та обмежуються у напрямках використання отриманих коштів. Зрештою власник майна в установчих документах і комерційних, і некомерційних суб'єктів визначає повноваження із розпорядження щодо кожного об'єкту нерухомого і рухомого майна, що належить до основних фондів, високовартісних об'єктів із числа оборотних коштів. У першому випадку суб'єкт підприємництва «...розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом), з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника у випадках, передбачених ГК України та іншими законами» [1, с. 358], власник майна, закріпленого за суб'єктом підприємництва, здійснює контроль за використанням та збереженням належного йому майна [2, с. 255]; у другому випадку: «...розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом) для здійснення некомерційної господарської діяльності, у межах, встановлених ГК України та іншими законами, а також власником майна (уповноваженим ним органом) [1, с. 358], власник майна так само здійснює нагляд та має право вилучати надлишкове майно, а також майно, що не використовується або використовується не за

призначенням [2, с. 255]. Тобто компетенція комерційних і некомерційних суб`єктів господарювання по відношенню до майна майже не відрізняється. Різниця є у повноваженнях власника, а в більшій мірі знаходиться у площині бухгалтерського та податкового обігу.

Підсумовуючи, слід вказати на необхідність переосмислення питання про доцільність поділу державних та інших суб`єктів господарювання України на комерційні та некомерційні. Це питання потребує більш глибокого дослідження, проте поверхневий розгляд вказує на можливість спрощення та уніфікації господарського законодавства, яким визначається правовий статус суб`єктів господарювання, особливо в частині правового режиму їх майна, у випадку скасування поділу суб`єктів на комерційні та некомерційні.

Список використаних джерел

1. Шелухін М.Л. Господарське право: навчальний посібник у схемах і таблицях. – К.: ЦНЛ, 2006. – 616 с.
2. Смолин Г.В. Господарське право України. Загальна частина: Навч. посібник. – Львів: Ліга-Прес, 2008. – 372 с.

*І.М. Кравець,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського права юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У сучасних умовах господарювання з переходом до ринкової економіки суттєво змінюється призначення державних господарських систем.

За радянських часів функціонування господарських систем забезпечувало можливість централізованого планового керівництва господарською діяльністю підприємств/об'єднань підприємств, що до них входили, зі сторони держави, що об'єктивно було обумовлено способом соціалістичного виробництва. У радянській господарсько-правовій доктрині питаннями дослідження порядку організації господарських систем в цілому та окремих їх складових займалися такі науковці: Коняєв М.І. [1], Лаптев В.В. [2–4], Мамутов В.К. [5; 6], Пилипенко А.Я. [7], Плекан А.М. [8], Пронська Г.В. [9–11] та ін. Вищезазначеними вченими господарські системи розглядалися через призму удосконалення системи управління соціалістичною економікою, де увага приділялася дослідженню центрів господарських систем – міністерств, відомств, державних комітетів (що було зумовлено об'єктивними причинами, а саме наявним суспільно-економічним устроєм СРСР), їхні теоретичні розробки мають важливе значення для осягнення суті, призначення та порядку функціонування господарських систем.

З переходом України до ринкової економіки та розвитком приватної форми власності на засоби виробництва питома вага державних господарських систем у складі національної

господарської системи суттєво знизилася. Призначення державних господарських систем теж змінилося, адже сучасні господарські системи, в т. ч. державні, створюються для забезпечення і розвитку конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, що до них входять, ефективного здійснення їх господарської діяльності.

З огляду на призначення сучасних державних господарських систем уявляється обґрунтованим визначення таких їх ознак:

1) мета створення державних господарських систем – ефективність організації (управління господарською діяльністю та/або регулювання господарської діяльності суб'єктів господарювання державного сектора економіки) та здійснення господарської діяльності шляхом забезпечення чіткої системи взаємодії між центром господарських систем та підпорядкованими центру учасниками господарської системи, а також учасниками господарських систем між собою;

2) учасниками державних господарських систем є суб'єкти господарювання державного сектора економіки, суб'єкти організаційно-господарських повноважень, один з яких є центром господарської системи, а інші відповідно підпорядкованими центру учасниками господарської системи;

3) державні господарські системи, як правило, створюються на підставі нормативно-правових актів, установчих документів державних господарських об'єднань, організаційно-господарських договорів, в яких і визначається серед іншого обсяг тих організаційно-господарських повноважень, що набуваються центром господарських систем по відношенню до підпорядкованих йому (у межах таких повноважень) учасників господарських систем;

4) учасники державних господарських систем мають взаємні права та обов'язки, виконання яких забезпечує

ефективне функціонування таких господарських систем в цілому;

5) організаційно-господарські повноваження набуваються центрами державних господарських систем шляхом їх делегування самими учасниками господарських систем та/або на підставі нормативно-правових актів або встановлення вирішального впливу на формування складу органів управління та контролю учасників господарської системи, результати голосування на загальних зборах та прийняття рішень цими органами завдяки володінню контрольним пакетом акцій (відповідною часткою в статутному капіталі);

б) у межах повноважень, набутих центрами державних господарських систем, вони приймають обов'язкові до виконання підпорядкованими учасниками господарських систем рішення та здійснюють контроль за їхнім виконанням;

7) наявність матеріальних ресурсів (майна), що належать учасникам державної господарської системи на праві власності та/або інших правових титулах відповідно до законодавства України.

Дотримуючись положення щодо подібності всіх господарських систем за основними складовими [12, с. 15, 16] та враховуючи зміну призначення сучасних господарських систем, у т. ч. державних, можна дати таке визначення: «Державна господарська система – це комплекс взаємодіючих суб'єктів господарювання державного сектора економіки та суб'єктів організаційно-господарських повноважень, створений/сформований в установленому порядку з метою забезпечення ефективності організації та здійснення господарської діяльності учасниками комплексу (центром системи та підпорядкованими йому суб'єктами) шляхом взаємного дотримання ними своїх прав та виконання обов'язків, який функціонує на базі матеріальних ресурсів (майна), що належать учасникам такого комплексу на

праві власності та/або інших правових титулах відповідно до законодавства».

З огляду на характер взаємовідносин між центрами господарських систем та підпорядкованими їм учасниками функціонують господарські системи координаційного типу та господарські системи субординаційного типу.

Господарські системи координаційного типу створюються/формується з метою ефективного здійснення регулювання господарської діяльності як однієї з форм організації господарської діяльності суб'єктів господарювання. У цьому аспекті регулювання господарської діяльності розглядається як встановлення уповноваженими законом суб'єктами умов здійснення господарської діяльності господарськими організаціями всіх форм власності та індивідуальними підприємцями з метою гарантування свободи господарювання, обмеження монополізму і захисту економічної конкуренції з одночасним здійсненням контролю за дотриманням встановлених правил, норм і застосування відповідальності за їх порушення.

Центрами господарських систем координаційного типу є органи державної влади, а також можуть бути саморегулівні організації, яким органи державної влади у випадках, передбачених законодавством України, можуть делегувати свої організаційно-господарські повноваження з регулювання господарської діяльності. Господарські системи, центрами яких є саморегулівні організації, функціонують задля забезпечення оптимального поєднання державного регулювання та ринкової саморегуляції.

Господарські системи субординаційного типу створюються/формується з метою ефективного здійснення управління господарською діяльністю як однієї з форм організації господарської діяльності суб'єктів господарювання. Управління господарською діяльністю – це комплекс необхідних заходів, що реалізуються на підставі

права власності на майно, на базі якого провадиться господарська діяльність, або делегованих повноважень з метою ефективного її здійснення (збільшення доходу від використання такого майна, збільшення вартості та/або кількості майна, досягнення певного соціально-економічного ефекту).

Одним із видів господарських систем субординаційного типу залежно від форм власності є державні господарські системи субординаційного типу, центрами яких виступають уповноважені органи державної влади, господарські структури та інші суб'єкти, що здійснюють управління господарською діяльністю суб'єктів господарювання державного сектора економіки в порядку, встановленому законодавством України.

З огляду на те, що органи державної влади, в т. ч. міністерства, можуть водночас виступати центрами господарських систем координативного типу та державних господарських систем субординаційного типу, необхідним є чітке розмежування цих їх функцій. У розділі III Стратегії підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектора економіки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.05.2015 р. № 662-р [13], наголошується, що під час впровадження нової комплексної системи управління суб'єктами господарювання державного сектора економіки, спрямованої на підвищення операційної та фінансової ефективності суб'єктів господарювання державного сектора економіки, політика власності передбачатиме розмежування функцій Кабінету Міністрів України та міністерств як суб'єкта управління об'єктами державної власності і регулятора та поліпшення корпоративного управління суб'єктами господарювання державного сектора економіки.

Необхідно погодитися з закріпленими у вищевказаній Стратегії тезами, що міністерства беруть участь переважно в регулюванні діяльності в окремих галузях економіки,

відповідають за підтримку конкурентного середовища у відповідних секторах і водночас здійснюють повноваження з управління діяльністю суб'єктів господарювання державного сектора економіки, що мають значну частку на ринку. Така ситуація неминуче призводить до виникнення явного конфлікту інтересів, порушення конкуренції на ринку та слабкої мотивації суб'єктів господарювання державного сектора економіки до ефективного провадження своєї діяльності. Рекомендаціями Організації економічного співробітництва та розвитку [14] передбачається, що держава під час реалізації своїх майнових прав щодо суб'єктів господарювання повинна дотримуватися принципу розмежування функцій держави-власника та держави-регулятора.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, необхідним є вироблення моделі розмежування функцій органів державної влади, зокрема виконавчої, як центрів господарських систем координаційного типу та державних господарських систем субординаційного типу з метою розвитку національної економіки, створення сприятливого інвестиційного клімату в нашій країні.

Список використаних джерел

1. Коняев Н.И. Хозяйственные системы в период зрелого социализма: правовые вопросы / Коняев Н.И. – Саратов: Издательство Саратовского университета, 1980. – 161 с.
2. Лаптев В.В. Правовая организация хозяйственных систем / Лаптев В.В. – М.: Юридическая литература, 1978. – 168 с.
3. Лаптев В.В. Правовое положение промышленных и производственных объединений. – М.: Наука, 1978. – 247 с.
4. Лаптев В.В. Правовые формы и методы руководства промышленностью / Лаптев В.В. – М.: Юридическая литература, 1975. – 104 с.
5. Мамутов В.К. Компетенция государственных органов в решении

хозяйственных вопросов промышленности / Мамутов В.К. – М. : Юридическая литература, 1964. – 266 с.

6. Мамутов В.К. Предприятие и вышестоящий хозяйственный орган / Мамутов В.К. – М. : Юридическая литература, 1969. – 240 с.

7. Пилипенко А.Я. Правовое регулирование внутрихозяйственных отношений в производственных объединениях / Пилипенко А.Я. – К. : Наукова думка, 1978. – 151 с.

8. Плекан А.М. Правовое регулирование контроля хозяйственной деятельности в СССР / Плекан А.М. – Рига, 1973. – 61 с.

9. Пронська Г.В. Компетенція господарських міністерств і відомств Української РСР / Пронська Г.В. – К. : Наукова думка, 1973. – 126 с.

10. Пронская Г.В. Правовая организация отраслевых хозяйственных систем (на примере Украинской ССР) / Пронская Г.В. – К. : Издательское объединение «Вища школа», 1985. – 129 с.

11. Пронская Г.В. Правовые вопросы организации и деятельности промышленных объединений / Пронская Г.В. – К.: Наукова думка, 1971. – 140 с.

12. Вінник О.М. Господарське право: Навчальний посібник. 2-е вид., змін. і доповн. / Вінник О.М. – К. : Правова єдність, 2009. – 766 с.

13. Стратегія підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.05.2015 р. № 662-р // Офіційний вісник України. – 2015. – № 54. – Стор. 100. – Ст. 1756.

14. OECD Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises [Електронне джерело] // Режим доступу до джерела: <http://www.oecd.org/daf/ca/guidelines-corporate-governance-soes.htm>.

*І.В. Кременовська,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
вчений секретар
Інституту економіко-правових досліджень НАН України.
О.А. Святогор,
аспірант
Інституту економіко-правових досліджень НАН України*

ДЕРЖАВНА ВЛАСНІСТЬ І МАТЕРІАЛЬНО-РЕСУРСНЕ ПІДґРУНТЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Сьогодні, в умовах зовнішньої агресії проти України, найбільш важливе значення має збереження у державній власності тих об'єктів, які використовуються спеціально уповноваженими державними структурами для виконання завдань із захисту публічних інтересів. Так, наприклад, до сфери управління Міністерства оборони України належать підприємства оборонно-промислового комплексу, та відповідну матеріально-фінансову базу використовують у своїй діяльності Збройні Сили України. Законом України «Про Збройні Сили України» [1] у ст. 14 визначено, що Збройні Сили України можуть здійснювати господарську діяльність згідно із законом (ч. 1). При цьому земля, води, інші природні ресурси, а також майно, закріплені за військовими частинами, військовими навчальними закладами, установами та організаціями Збройних Сил України, є державною власністю, належать їм на праві оперативного управління та звільняються від сплати усіх видів податків відповідно до законів з питань оподаткування (ч. 2). Частина 3 вказаної статті закріплює, що особливості правового режиму майна Збройних Сил України визначаються відповідним законом. Фінансування Збройних Сил України, як це встановлено у ст. 15 цього Закону, здійснюється за рахунок коштів Дер-

жавного бюджету України (ч. 1). При цьому в ч. 2 наведеної статті допускається, що фінансування Збройних Сил України може здійснюватися додатково за рахунок благодійних пожертв фізичних та юридичних осіб у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Як показують останні події, багато в чому завдяки існуванню наведеної норми Україні вдалося в короткі терміни поповнити фінансову базу, що використовується на потреби матеріально-технічного та медичного забезпечення Збройних Сил України. Як приклад, у межах акції «Підтримай Українську армію» за допомогою дзвінків на єдиний мобільний номер «565» від юридичних і фізичних осіб на рахунки Міністерства оборони України надійшло 121,4 млн. грн.

Обороздатність держави, як це визначено Законом України «Про оборону України», [2] – це здатність держави до захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Вона складається з матеріальних і духовних елементів та є сукупністю воєнного, економічного, соціального та морально-політичного потенціалу у сфері оборони та належних умов для його реалізації (ст. 1). Втім справжня обороздатність і справжній економічний суверенітет не створюються раз і назавжди – вони потребують постійної уваги до стану тих матеріально-технічних, фінансових та інших майнових ресурсів, без належного збереження та примноження яких неможливо навіть уявити, яким чином держава відстоюватиме публічні інтереси. З огляду на це законодавчо визначений імператив курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію не виключає необхідності створювати й підтримувати у стані боєздатності власні військові формування, а також не відміння виконання ними завдань із захисту держави в разі виникнення будь-якої воєнної загрози.

Вигідне географічне розташування України надає нашій державі унікальні економічні й політичні переваги у складному світовому устрої, бо саме тут перетинаються сухопутні

шляхи Європи та Азії, Близького Сходу та Скандинавії. У минулі роки Україна була територією тривалих війн: спочатку тут відбувалися постійні кровопролитні зіткнення між Османською, Російською та Австро-Угорською імперіями, пізніше Громадянська війна в Росії та Друга світова війна, що забрала життя мільйонів українців. Внаслідок усього пережитого в українського народу виробилося прагнення до національного самозбереження. Тому першочерговим завданням на шляху забезпечення національної безпеки з метою недопущення повторення трагічної історії має стати обрання українцями правильної позиції.

За всі 24 роки існування української незалежності владна верхівка досі не визначила громадської думки з питань подальшого розвитку системи національної безпеки, зокрема вступу до міжнародних систем безпеки. Спершу в обмін на гарантії цілісності держави було віддано на збереження третій у світі ядерний потенціал. Питання доцільності такого рішення є вельми суперечливим: як ми переконуємося зараз, все в цьому світі вирішує військова могутність, а ми її втратили. Але наразі окремі політичні сили вважають за можливе повернути втрачені позиції шляхом вступу до НАТО, одночасно їхні опоненти гостро критикують цю структуру. Немає єдиної думки з цього питання і серед науковців, а також інших фахівців у галузі національної безпеки.

Підбиваючи підсумки, є підстави стверджувати, що публічна власність повною мірою може розглядатися як матеріально-ресурсне підґрунтя для належного забезпечення національної безпеки будь-якої країни. Публічна власність становить матеріально-економічну основу стабільного функціонування всіх законодавчо визначених суб'єктів забезпечення національної безпеки України, а саме:

- державних органів усіх рівнів (у тому числі вищих органів влади), постаючи умовою забезпечення ефективності і соціальної результативності здійснення ними повнова-

жень у відповідних підвідомчих сферах діяльності щодо захисту національних інтересів;

- органів місцевого самоврядування, а також громадян та їх об'єднань, постаючи гарантією для реалізації та захисту наданих їм соціально-економічних прав і пов'язаних із цим можливостей брати участь у виконанні загальнодержавних завдань.

У свою чергу, всі державні органи та органи місцевого самоврядування, а також об'єднання громадян Законом України «Про основи національної безпеки України» [3] віднесено до кола суб'єктів забезпечення національної безпеки України (ст. 4). Для успішного виконання покладених на них повноважень, які визначено у ст. 9, зазначені суб'єкти повинні мати належну матеріально-фінансову базу, тобто майно та цілісні майнові комплекси, що слугують забезпеченню їх функціонування.

Стосовно окремих об'єктів державної власності, щодо яких управління здійснюють ті чи інші суб'єкти забезпечення національної безпеки України, законодавством установлюються обмеження щодо їх приватизації. Зокрема, Законом України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації» за Кабінетом Міністрів України закріплено 2 таких об'єкти, що розташовані на території м. Києва: Національний виставковий центр України та державна акціонерна компанія «Українське видавничо-поліграфічне об'єднання», за Міністерством оборони України – 2 об'єкта, що розташовані на території Львівської області: навчально-тренувальна база «Тисовець» і Спорткомплекс СКА тощо.

Позаяк об'єктами національної безпеки, як це впливає з положень чинного Закону України «Про основи національної безпеки України», є не лише захист держави та її політичних інститутів, але й прав і свобод людини, матеріальних і духовних цінностей суспільства, то існування України як суверенної і стабільної держави, її самозбере-

ження, прогресивний розвиток та безпека неможливі без розроблення і впровадження цілеспрямованої системної політики захисту національних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз. Усе це потребує від державних службовців і владних структур нових ідей та рішень, запровадження ефективних організаційних перетворень і створення механізмів забезпечення національної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Про Збройні Сили України: Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1934-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 108.
2. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 106.
3. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

*В.В. Кадала,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
цивільного та господарського права Донецького
юридичного інституту МВС України*

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПАТ «УКРЗАЛІЗНИЦЯ»

Стратегією підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 травня 2015 р. № 662-р., передбачається виконання низки заходів для проведення реформи управління державною власністю (надалі – Стратегія).

Згаданою Стратегією виокремлюються питання, пов'язані з неефективністю суб'єктів господарювання, визначені основні заходи щодо підвищення ефективності діяльності, наголошується на потенційних ризиках реформування, передбачається реалізація певних стратегій, які будуть спрямовані на досягнення основної мети реформи [1].

У той самий час визначені заходи та стратегії не можуть бути уніфікованими, а мають знаходитися в залежності від організаційно-правової форми суб'єкта господарювання, здійснюваної ним діяльності та наявного господарсько-правового забезпечення такої діяльності. Тим більше, що суб'єкти господарювання, згадані у Стратегії, здійснюють діяльність у різних галузях економіки: енергетичній, інфраструктурній, агропромисловій, машинобудівній, хімічній та ін.

Серед суб'єктів, ефективність діяльності яких потребує підвищення, одне з центральних місць займає ПАТ «Українська залізниця». Увага до цього суб'єкта господарювання з боку держави не випадкова, адже саме цим видом транспорту здійснюється лєвова частка перевезень вантажів

та пасажирів у країні, в залізничній та суміжних галузях зайнята велика кількість осіб. Крім того, залізниці несуть велике соціальне навантаження з перевезення пільгових категорій громадян, не отримуючи за це належної компенсації з бюджетів різних рівнів.

У Стратегії такий стан речей визначений як суперечливість цілей, встановлених для суб'єктів господарювання, та відсутність чіткого розмежування комерційних та некомерційних (соціально-політичних) функцій суб'єктів господарювання [1]. З цього питання нами наголошувалось наступне: по-перше, враховуючи обмежені фінансові можливості держави, а по-друге, виходячи з чинного законодавства, на цей час відсутні підстави для здійснення залізничним транспортом некомерційної господарської діяльності [2, с. 162]. Крім того, переведення взаємин між залізничним транспортом та державою на контрактну підставу передбачено Євродирективами, які можуть знайти своє відображення у нових редакціях законодавчих актів, що регламентують діяльність залізниць.

Також скасування пільгових перевезень громадян дозволить збалансувати фінансовий стан залізниць, що, у свою чергу, оптимізує їх роботу. Що ж до соціальної функції держави, яка полягає у захисті уразливих категорій громадян, то її більш доцільно реалізувати шляхом надання адресних допомог або здійснювати відшкодування пільговикам лише після відповідної сплати перевізникові повної вартості проїзду та споживання пасажиром послуги перевезення. Відповідно, такі зміни потребують корегування низки законодавчих актів: від соціальних до тих, що регламентують діяльність залізничного транспорту. Разом із тим, реалізуючи власну соціальну функцію, держава повинна мати наскрізну інформацію щодо її отримувачів з метою уникнення зловживань коштами державного бюджету, а також інформацію щодо використання коштів, які спрямовуються від держави суб'єктам господарювання.

Викривленість та недостатність інформації в діяльності досліджуваного суб'єкта господарювання Стратегія пов'язує з низьким рівнем прозорості. До речі, у Стратегії тим чи іншим чином слово «прозорість» недаремно згадується 21 раз. Погоджуючись із визначеною проблемою, відзначимо, що крім прозорого управління суб'єктом господарювання, конкурсу на призначення керівництва не меншої прозорості потребують закупівельні процедури, здійснювані суб'єктом господарювання, та його фінансова звітність. Таке забезпечення також має відбуватися із впровадженням нових норм до чинного законодавства, які б регламентували відповідні питання.

В третьому блоці Стратегії «Політика власності» наголошується на необхідності розмежування функцій з управління власністю та регулювання ринку, тобто КМУ та міністерств як суб'єкта управління об'єктами державної власності і регулятора. Підтримуючи цю позицію, слід додати, що стосовно залізниць формально цей принцип дотримано: так, державна адміністрація залізничного транспорту України – це орган управління залізничним транспортом загального користування, що здійснює централізоване управління процесом перевезень у внутрішньому й міждержавному сполученнях та регулює виробничо-господарську діяльність залізниць, а Міністерство інфраструктури – орган, що затверджує ліцензійні умови провадження господарської діяльності щодо надання послуг із перевезення пасажирів, небезпечних вантажів, багажу залізничним транспортом, Державна інспекція України з безпеки на наземному транспорті – орган ліцензування у сфері господарської діяльності з надання зазначених послуг. Тарифи на перевезення залізничним транспортом формуються Міністерством інфраструктури України за погодженням з Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та Міністерством фінансів України тарифів на послуги суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання на суміжних ринках.

Але фактично є нагальна потреба створення органу зі спеціальним статусом для регулювання транспортної галузі та впровадження транспортної політики. Найбільш оптимальним, на нашу думку, є впровадження такого органу у формі Національної комісії, що здійснює державне регулювання у транспортній сфері. Порядок організації діяльності та підзвітності такої комісії потребує додаткового вивчення та аналізу правил, принципів та функціонування вже існуючих національних комісій.

Повноваження пропонованої комісії, в першу чергу, повинні стосуватися встановлення тарифів на перевезення. По-перше, наявна система встановлення тарифів дуже бюрократизована і може займати тривалий час. А по-друге, вона не враховує інтересів інших учасників перевізного процесу – пасажирів, вантажовідправників, вантажоодержувачів тощо. Також слід підтримати позицію радника міністра інфраструктури І. Маклушенко щодо зміни принципів формування тарифів на перевезення залізницями [3].

Інший сектор уваги з боку комісії – це якість послуг, що надаються залізничним транспортом. На цей час питання якості послуг не врегульовані належним чином, що спричиняє надання послуг неприйнятної якості і відповідно уникнення відповідальності виконавця за поставку неякісних послуг. Отже, є потреба у розробці та впровадженні стандартів якості, а також здійснення контролю за їх дотриманням. Відзначимо, що в Стратегії підвищенню якості послуг, які надаються суб'єктами господарювання населенню, також приділена певна увага. Але слід зауважити, що споживачами послуг залізничного транспорту виступає не лише населення, а й інші суб'єкти господарювання, які теж можуть зазнавати негативних наслідків від надання неякісних послуг. Тому стандарти якості послуг, що надаються залізницями, повинні охоплювати комплекс критеріїв для різних кіл споживачів.

Ще одним напрямом підвищення ефективності ді-

яльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки є повернення майна, що опинилося на тимчасово окупованих територіях, або отримання за нього відповідних компенсацій. Більша частка суб'єктів господарювання, згаданих у Стратегії, втратили своє майно на тимчасово окупованих територіях, а саме в Автономній Республіці Крим. Не є виключенням і ПАТ «Українська залізниця». Ці втрати доволі суттєві, і тому потрібна систематична робота по їх відшкодуванню.

Серед можливих варіантів, спрямованих на відшкодування завданих втрат, є двосторонні домовленості з відповідними суб'єктами про повернення майна або виплату компенсації, звернення до міжнародних судових інститутів за захистом порушених прав, звернення до вітчизняних судових установ з метою накладення арешту на майно суб'єктів господарювання, що належить Російській Федерації та знаходиться на території України. Що стосується відшкодування втрат суб'єкта господарювання, яких він зазнав на території проведення антитерористичної операції, а саме частин Луганської та Донецької областей, то це питання потребує додаткової проробки для обґрунтування належної правової позиції.

Крім того, господарсько-правове забезпечення діяльності залізниць потребує оновлення та удосконалення: починаючи від Статуту залізниць, Закону України «Про залізничний транспорт» та закінчуючи відомчими нормативними актами. На нашу думку, є потреба у прийнятті окремого Кодексу залізниць України.

Отже, удосконалення господарсько-правового забезпечення діяльності залізниць має відбуватися комплексно, а саме: шляхом внесення змін у відповідні законодавчі акти, що регламентують їх господарсько-правову діяльність опосередковано, та шляхом формування нової законодавчої бази, а саме Кодексу залізниць України. Також є потреба у здійсненні заходів, спрямованих на отримання відшко-

дування за майно, втрачене на тимчасово окупованих територіях. Перспективи подальших наукових розвідок в цьому питанні полягають у дослідженні, обґрунтуванні та обранні найбільш прийняттого шляху реформування відповідного законодавства.

Список використаних джерел

1. Стратегія підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 травня 2015 р. № 662-р. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/662-2015-%D1%80>.

2. Кадала В.В. До визначення поняття господарської діяльності на залізничному транспорті [Електронний ресурс] // Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право». – 2015. – № 4. – С. 160-163. – Режим доступу: http://pap.in.ua/4_2015/49.pdf.

3. Маклушенко И. Цена груза. Как олигархические ж.-д. тарифы убивают экономику. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://finance.bigmir.net/business/65087-Cena-gryza-Kak-oligarhicheskie-jd-tarifi-ybivaut-ekonomiky->.

*О.В. Титова,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського права
Донецького національного університету*

ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ (ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Протягом тривалого часу після поновлення незалежності України жодний уряд не приділяв достатньої уваги держпідприємствам. Тому цей сектор української економіки майже не зазнав змін. Таким чином, низька ефективність державних підприємств є закономірним наслідком ігнорування проблем протягом останніх двадцяти чотирьох років і основною причиною необхідності реформи [1].

Як зазначено у Стратегії підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.05.2015 р. № 662-р, у разі відсутності точної та вичерпної інформації щодо діяльності суб'єктів господарювання складно оцінити ефективність їх операційної та фінансової діяльності, а також раціональність та ефективність використання ними своїх активів, що унеможлиблює притягнення керівництва суб'єктів господарювання до відповідальності за неефективне використання капіталу та недосягнення поставлених цілей [2].

Тому важливим є встановлення чітких вимог до прозорості та порядку розкриття інформації, яку мають надавати суб'єкти господарювання державного сектору економіки.

Питання забезпечення ефективності управління об'єктами державної власності досліджувалися такими вченими, як О.М. Вінник, І.А. Галіахметов, Ю.М. Дзера, І.В. Дойніков, А.М. Захарченко, В.К. Мамутов, В.С. Щербина й

ін. Однак трансформаційні процеси у сфері управління державною власністю, необхідність підвищення ефективності управління об'єктами державної власності та необхідність реалізації Стратегії підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки обумовили потребу проведення подальших досліджень із цього питання.

Вищевикладене свідчить про актуальність теми дослідження, метою якої є обґрунтування окремих напрямів оптимізації правового забезпечення ефективності управління об'єктами державної власності.

Критерії визначення ефективності управління об'єктами державної власності затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 19.06.2007 р. № 832 [3]. Однак існуюча система розкриття інформації про діяльність державних підприємств не в повній мірі забезпечує потребу суспільства у відповідній інформації, оскільки державний фінансовий аудит проводиться на вибірковій основі, що знижує об'єктивність контролю, а його результати не є загальнодоступними [1].

Критеріями визначення ефективності управління об'єктами державної власності є результати фінансово-господарської діяльності, стан використання та збереження державного майна суб'єктів господарювання державного сектору економіки, які належать до сфери управління суб'єктів управління, а також повнота та своєчасність виконання суб'єктом управління покладених на нього повноважень.

Оцінка результатів діяльності суб'єктів господарювання проводиться з урахуванням соціально-економічних показників, показників фінансово-господарської діяльності та виконання фінансових планів, показників стану активів, а також показника зносу основних засобів, коефіцієнтів фінансової стійкості, покриття, платоспроможності.

До соціально-економічних показників належать серед-

ньооблікова кількість штатних працівників та наявність заборгованості із виплати заробітної плати (порівняно з відповідним періодом попереднього року).

До показників фінансово-господарської діяльності та виконання фінансових планів належать обсяги (темпи зростання) чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), чистого прибутку (збитку), відрахувань частини чистого прибутку до державного бюджету, відрахувань на виплату дивідендів, нарахованих на акції (частки), що належать державі у статутному капіталі господарських товариств, капітальних інвестицій (порівняно із затвердженими обсягами згідно з фінансовими планами суб'єктів господарювання), а також розмір і структура дебіторської та кредиторської заборгованостей (порівняно з показниками на початок звітнього періоду) [3].

Для порівняння можна вказати, що в розвинутих країнах ефективність управління державним майном визначається відповідно до поставленого завдання. Критеріями успіху в цій справі слугують: підвищення вартості державного майна; сумарне збільшення капіталізації, яка відбиває загальну оцінку вартість комерційних активів, належних державі; обсяг сплачених податків (збільшення податкових платежів розглядається як позитивний результат); розмір виплаченої заробітної плати; розмір здійснених інвестицій. [4].

Таким чином, можна зазначити, що цей перелік загалом вміщує ті основні критерії, які на практиці дозволяють зробити висновок про ефективність чи неефективність діяльності державного підприємства.

Але, як показує вивчення результатів проведення відповідних моніторингових ефективності управління об'єктами державної власності, які оприлюднюються, в них не повною мірою відображуються та аналізуються критерії, визначені постановою Кабінету Міністрів України від 19.06.2007 р. № 832. Це можна побачити, наприклад, у Результатах

єдиного моніторингу ефективності управління об'єктами державної власності від 05.07.2013р. та Результатах єдиного моніторингу за 2013 рік від 02.07.2014 р., підготовлених Департаментом відносин власності Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [5, 6].

Зрозуміло, що такий аналіз не може надати повну інформацію про ефективність діяльності державних підприємств, що, відповідно, не дозволяє правильно оцінити їх діяльність та вплинути на її стан та перспективи.

Як зазначено, за результатами моніторингу діяльності 100 найбільших державних підприємств України у 2013 р. та 9 місяців 2014 р. існуюча система розкриття інформації про діяльність державних підприємств не в повній мірі забезпечує потребу суспільства у відповідній інформації, оскільки державний фінансовий аудит проводиться на вибірковій основі, що знижує об'єктивність контролю, а його результати не є загальнодоступними [1].

Стратегією підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки передбачене обов'язкове підвищення рівня прозорості діяльності суб'єктів господарювання шляхом посилення вимог до розкриття інформації суб'єктами господарювання. Загалом мова йде про оприлюднення інформації на власних веб-сайтах таких суб'єктів, в першу чергу річної та квартальної фінансової звітності.

Однак для досягнення мети підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання необхідно оптимізувати склад річної та квартальної інформації, яка надається суб'єктом господарювання органам управління таким чином, щоб вона дозволяла отримати повну та об'єктивну картину реальної ефективності діяльності цих суб'єктів господарювання.

Для цього доцільно у Порядку здійснення контролю за виконанням функцій з управління об'єктами державної власності, затвердженому постановою Кабінету Міністрів

України від 19 червня 2007 р. № 832 [7], уточнити перелік відомостей, які подаються суб'єктом господарювання. У якості основи для формування переліку такої інформації доцільно використовувати перелік інформації, яку рекомендовано розкривати державним підприємствам при наданні річної та квартальної інформації у Методичних рекомендаціях щодо забезпечення прозорості діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки, затверджених наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 11.02.2015 р. № 116 [8] (зараз такий перелік носить лише рекомендований характер). Також слід передбачити відповідальність керівників суб'єктів господарювання за ненадання чи недостовірне надання такої інформації (за аналогією відповідальності керівників суб'єктів господарювання за вчинення правочину, у вчиненні якого вони мають заінтересованість, яка передбачена у Стратегії підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки). Важливим є й встановлення заходів відповідальності за належне проведення органом, уповноваженим управляти державним майном, моніторингу ефективності управління об'єктами державної власності.

Вищезазначені заходи сприятимуть впровадженню більш життєздатних механізмів нагляду і управління для державних підприємств із метою підвищення ефективності їх діяльності.

Список використаних джерел

1. 100 найбільших держпідприємств України 2013 р. та 9 місяців 2014 р. Моніторинг. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://reforms.in.ua/sites/default/files/upload/docs/100_naybilshyh_derzhpidpryemstv_ukrayiny.pdf.

2. Стратегія підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки: затверджено розпо-

рядженням Кабінету Міністрів України від 27.05.2015 р. № 662-р // Офіційний вісник України. – 2015. – № 54. – Ст. 1756.

3. Критерії визначення ефективності управління об'єктами державної власності: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 19 червня 2007 р. № 832 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 45. – Стр. 15.

4. Щербина В.І. Організація управління державними підприємствами: стан і перспективи [Електронний ресурс] // Режим доступу: [http://www.kdu.edu.ua/statti/2006-5-1\(40\)/135.pdf](http://www.kdu.edu.ua/statti/2006-5-1(40)/135.pdf).

5. Результати єдиного моніторингу ефективності управління об'єктами державної власності від 05.07.2013 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MonitoringEfektivnostiUpravlinniaObiektamiDerzhavnoiVlasnosti>.

6. Результати єдиного моніторингу за 2013 рік від 02.07.2014 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MonitoringEfektivnostiUpravlinniaObiektamiDerzhavnoiVlasnosti>.

7. Порядок здійснення контролю за виконанням функцій з управління об'єктами державної власності: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 19 червня 2007 р. № 832 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 45. – Ст. 1839.

8. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо забезпечення прозорості діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 11 лютого 2015 р. № 116 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=ProzoristDiialnostiSubktivGospodariuvanniaDerzhavnogoSektoruEkonomiki>.

*О.А. Туркот,
кандидат юридичних наук,
юрисконсульт громадської організації
«Об'єднання «Самопоміч» (м. Львів)*

ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

27 травня 2015 року відповідно до розпорядження КМУ № 662-р було схвалено «Стратегію підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки» (далі – Стратегія) [1]. У названій Стратегії визначені основні завдання, що повинні бути вирішені КМУ для проведення реформи управління державною власністю. Варто провести аналіз заходів, визначених Стратегією для підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки.

У ній зазначено, що внаслідок слабкої економічної ситуації, девальвації гривні та водночас у зв'язку з недостатнім рівнем операційної ефективності суб'єктів господарювання та інших чинників підприємства зазнали значних збитків. Виокремлено наступні причини низької ефективності діяльності суб'єктів господарювання: недостатньо розвинена система корпоративного управління; міністерства втручаються в управління суб'єктів господарювання, що призводить до зниження рівня прозорості діяльності таких, ефективності їх операційної діяльності, погіршення фінансових показників та виникнення конфліктів інтересів (непрозоре призначення керівництва та неефективна система оплати праці); недостатня фінансова дисципліна суб'єктів господарювання призводить до виникнення у держави потреби компенсувати збитки, у зв'язку з цим необхідно здійснювати бюджетний нагляд.

Ключовим із шляхів підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки є удосконалення корпоративного управління відповідно до Рекомендацій з корпоративного управління суб'єктами господарювання Організації економічного співробітництва та розвитку [2]. Варто зазначити, що в Україні необхідно удосконалити корпоративне управління відповідно до вимог ЄС та відповідно до законодавства про захист економічної конкуренції. Це стосується зокрема дій, спрямованих на боротьбу із посяганнями на підприємства («рейдерством») [3, с. 20-23], оскільки в Україні недостатньо розвинена корпоративна культура. Внаслідок останнього знижується інвестиційна привабливість держави та завдаються збитки державному бюджету. А це є значним негативом, оскільки придбання акцій є важливим способом корпоративної форми інвестиційної діяльності, затребуваної і поширеної у багатьох країнах світу [4, с. 105-107]. У Стратегії вказано, що заходами, необхідними для удосконалення корпоративного управління, є наступні: підвищення рівня прозорості діяльності суб'єктів господарювання, узгодження інтересів керівництва та суб'єктів управління об'єктами державної власності, створення наглядових рад у суб'єктах господарювання та введення до складу таких рад незалежних директорів.

Під підвищенням рівня прозорості діяльності суб'єктів господарювання у Стратегії розуміють опублікування суб'єктами господарювання на власних веб-сайтах фінансової звітності (яка повинна підтверджуватися результатами якісного аудиту, при цьому аудит найбільших суб'єктів господарювання необхідно проводити визнаними на міжнародному рівні аудиторськими компаніями, акредитованими Європейським банком реконструкції та розвитку і Світовим банком), рішень загальних зборів акціонерів, списку посередників та проведення аудиту фінансової звітності суб'єктів господарювання незалежними аудиторами. Варто зазначити, що фінансова звітність, яку перевірили визнані на міжнародному рівні аудиторські компанії, буде

сприйматися як надійне джерело інформації. Також необхідно зазначити, що для керівника та членів наглядової ради встановлюють правило щодо повідомлення суб'єкта управління об'єктами державної власності про вчинення правочину, у вчиненні якого вони мають заінтересованість. Вказане правило сприяє підвищенню рівня прозорості діяльності суб'єктів господарювання та підвищенню фінансової дисципліни таких, а тому є важливим та своєчасним.

Під узгодженням інтересів керівництва та суб'єктів управління об'єктами державної власності розуміють здійснення відкритого і прозорого процесу відбору та призначення керівників, впровадження належних програм оплати праці керівництва суб'єкта господарювання (встановлення оплати праці, яка відповідає ринковому рівню).

У Стратегії визначено, що державні унітарні підприємства, які виконують переважно комерційні функції, повинні бути перетворені у державні акціонерні товариства, що сприятиме впровадженню культури акціонерного управління, у тому числі розмежуванню державних функцій з управління об'єктами державної власності і регуляторних функцій, впровадженню потужного корпоративного управління та удосконаленню порядку підзвітності керівництва [1]. Необхідно зазначити, що у випадку проведення продажу акцій вказаних державних акціонерних товариств потрібно провести оцінку акцій та здійснити продаж за розумною ціною, не нижчою, ніж ціна, що існувала протягом попереднього року. У такому випадку будуть захищені інтереси держави.

Зрозуміло, що на сьогодні українська економіка вкрай потребує внутрішніх та іноземних інвестицій. Одним із шляхів їх надходження є продаж акцій великих підприємств, що належать державі. У цьому зв'язку слід звернутися за прикладом до країни, з вини якої склалася настільки важка ситуація в економіці. Отже, на сьогодні економіка РФ через санкції позбавлена зовнішніх кредитів, а падіння світових цін на нафту є серйозною загрозою для сировинної економіки. Тому російський уряд на початку лютого 2016 року

виставив на продаж великі пакети акцій, що належать державі. Але незвичне тут у тому, що покупцем цих пакетів може бути лише суб`єкт господарювання чи громадянин РФ (тобто резидент), оплата вартості акцій може здійснюватися за рахунок власних або залучених коштів, однак у другому випадку кредитором не може виступати російський банк чи інша російська фінансово-кредитна установа. Тобто у цьому прикладі держава має залучити зовнішні ресурси до власної економіки. Україна також періодично продає пакети акцій, що належать державі. Однак у вітчизняному законодавстві відсутня заборона для іноземців виступати покупцями (інвесторами) і тим більше відсутні умови до походження залучених коштів.

На сьогодні важко дати однозначний коментар застосуванню подібних заходів у межах корпоративного законодавства України. З одного боку, наявність внутрішніх інвесторів, готових вкладати власні великі кошти в українські акціонерні товариства, була б найбільшим позитивом. А з іншого, цих інвесторів повинна бути достатня кількість, а крім коштів вони повинні мати бажання придбати акції, яке підкріплено розрахунками і бізнес-планами.

Названа вище Стратегія також вказує на недоліки при приватизації акцій державних підприємств: у зв'язку із недостатньою інформацією про об'єкт приватизації інвестори, особливо іноземні, можуть відмовитись від участі у приватизації або запропонувати нижчу ціну за об'єкт приватизації. Це, у свою чергу, буде негативно позначатись на показниках надходження коштів до державного бюджету. Проблема інформування інвестора про можливості українських акціонерних товариств є складною і комплексною, а тому подолати її повинні спільно і держава як власник акцій, що бажає їх дорожче продати, так і різноманітні неурядові організації, у першу чергу торгово-промислові палати.

Отже, за допомогою заходів, вказаних у Стратегії, в Україні має бути підвищено ефективність діяльності

суб'єктів господарювання державного сектору економіки. Зокрема буде удосконалена система корпоративного управління, здійснено розмежування функцій між КМУ та міністерствами як суб'єктами управління об'єктами державної власності і регулятора, підвищено рівень прозорості діяльності суб'єктів господарювання, узгоджено інтереси керівництва та власників суб'єктів господарювання, запроваджено наглядові ради та незалежних директорів, здійснено реструктуризацію та приватизацію об'єктів державної власності. Вказані засоби сприятимуть підвищенню інвестиційного клімату у державі, збільшенню надходжень до державного бюджету, підвищенню рівня прозорості та підзвітності державних суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел

1. Стратегія підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 травня 2015 року № 662-р [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248295032>.

2. G20/OECD Principles of Corporate Governance [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/2615021e.pdf?expires=1453658112&id&accname=guest&checksum=0DCBCDA7F116D0722FF5D9E15C0BCAB3>.

3. Туркот О.А. Правовий захист акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Туркот Ольга Андріївна. – Кривий Ріг : ДЮІ, 2015. – 240 с.

4. Деревянко Б.В. Правове регулювання інвестиційної та інноваційної діяльності: навч. посібник / Б.В. Деревянко ; МВС України, Донецький юридичний інститут. – Донецьк : Видавничий дім «Кальміус», 2012. – 204 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/12715>.

ЩОДО НАПРЯМІВ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРЕНДИ ДЕРЖАВНОГО МАЙНА

Подальший ефективний розвиток реального сектору економіки в Україні та дотримання вектора євроінтеграції неможливі без розв'язання системних проблем, що існують у державному секторі економіки. Оренда державного майна є важливою складовою загальної системи заходів, спрямованих на вирішення цього завдання. Передача державного майна в оренду дозволяє ефективно використовувати державне майно, підвищити рівень доходів державного бюджету, налагодити нові форми економічного співробітництва державного та приватного секторів економіки.

Питання правового регулювання оренди державного майна розглядалися такими дослідниками, як М.В. Мороз, В.В. Мусієнко, О.С. Нема, О.В. Опанасенко, І.С. Перетерський, Ю.О. Серебрякова, Д.В. Шликов і ін., однак низка проблемних аспектів не знайшли належного висвітлення, не було сформульовано пропозицій щодо належного вирішення значної кількості існуючих проблем.

З урахуванням зазначеного метою цього дослідження є обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення законодавства про оренду державного майна для досягнення балансу приватних і публічних інтересів у цій сфері.

На сьогодні в Україні неефективність використання об'єктів державного майна та як результат недоотримання значних коштів Державним бюджетом має як суб'єктивні, так і об'єктивні чинники.

Суб'єктивні чинники – це:

- 1) зволікання з боку держави в особі її органів та держав-

них підприємств-орендаторів в частині передачі об'єктів майна в оренду, а саме: порушення виконавської дисципліни осіб, задіяних у передачі державного майна в оренду, що призводить до відтермінування реалізації рішень щодо задачі державного майна в оренду (у зв'язку з чим потрібно ввести відповідальність органів управління об'єктами державної власності, директорів державних підприємств, орендодавців об'єктів державної власності за порушення порядку укладення договору, визначення переможців конкурсу тощо);

2) відсутність належної роботи з повернення заборгованості зі сплати орендної плати під час виконання договорів оренди (суми заборгованості вражають, з яких більша половина є безнадійною);

3) безконтрольоване використання об'єктів державної власності, як результат – використання коштів від користування ними у тіньовому секторі економіки; руйнування майна у зв'язку з відсутністю належного його утримання. Наприклад, інспектуванням Державної фіскальної служби щорічно охоплюється від 12 до 15% договорів, і на кожному третьому об'єкті виявляються порушення при використанні державного майна. За половину таких об'єктів орендну плату на загальну суму 13,3 млн. грн. до державного бюджету не сплачено [1]. Крім того, держава взагалі не володіє повною та достовірною інформацією щодо майна державної власності, яке не використовується у господарській діяльності, але може бути передане в оренду. Щорічне намагання Фонду державного майна України провести інвентаризацію такого майна не приносить жодних позитивних результатів, як показує практика, керівники державних підприємств не бажають надавати таку інформацію, тому що отримують кошти від передачі такого майна в оренду поза договорами оренди;

4) відсутність належної роботи та невизначеності, неупорядкованості у чинному законодавстві в частині

повернення майна, переданого в оренду. Так, наприклад, за договорами між Фондом та ЗАТ «Кримський титан» у 2004 році були здані в оренду на 5 років ЦМК ДП «Вільногірський державний гірничо-металургійний комбінат» та ЦМК ДП «Іршанський державний гірничо-збагачувальний комбінат». І хоча термін дії цих договорів закінчився ще у вересні 2009 року, з незаконного володіння державне майно дотепер не повернуто, оскільки Державною виконавчою службою на нього накладено арешт. У результаті до державного бюджету не сплачено 48 млн. грн., орендодавець позбавлений можливостей здати це майно в оренду на конкурентних засадах [1].

До об'єктивних чинників можна віднести:

1) відсутність системи обліку зобов'язань орендарів перед бюджетом;

2) відсутність системи обліку щодо наявності об'єктів державної власності, які перебувають в тимчасовому платному користуванні та не використовуються власником в особі держави, але можуть бути використані іншими суб'єктами в господарській діяльності.

Так, наприклад, майже 9 років поспіль 18 об'єктів державного майна (1 клуб і 17 житлових будинків) залишковою вартістю 82,9 тис. грн., що перебували на балансі СК Ефіроолійник (Запорізька область), яке ліквідовано за рішенням господарського суду від 13.12.2004 р., залишались безгосподарними. Наразі будівлі зруйновано [2];

3) значний термін повернення орендованого майна після фактичного припинення дії договору та терміну підготовки та проведення конкурсу на право оренди державного майна. Наприклад, у Києві середній термін підготовки та проведення конкурсу на право оренди за умови навіть подання орендарем повного пакету документів становить 3-4 місяці; за підрахунками фахівців, скорочення терміну підготовки та проведення конкурсів на право оренди державного майна, що витрачається на проведення конкурсів

з одним кандидатом, дасть можливість щороку додатково наповнювати державний бюджет лише за рахунок оренди нерухомості Києва, щонайменше на майже 7 млн. грн. [1]. І це тільки щодо проведення конкурсу на право отримання в оренду державного майна. Відповідно до Порядку повернення орендованих цілісних майнових комплексів державних підприємств після припинення або розірвання договору оренди, затвердженого наказом Фонду державного майна України від 07.08.1997 р. № 847 [3], для фактичного його повернення після закінчення терміну договору оренди необхідно приблизно 45 днів. Це і обумовлює необхідність удосконалення положення законодавства в цій частині.

Для ефективного вирішення вищенаведених проблем доцільним є введення певних новацій правового регулювання оренди державного майна, а саме:

1) закріплення на нормативному рівні обов'язку орендодавця стягувати з орендаря державного майна заборгованості з орендної плати;

2) визначення у контрактах з керівниками державних підприємств: відповідальності за порушення порядку укладення договорів оренди державного майна, закріпленого за підприємствами; обов'язку надання відомостей про об'єкти, які не використовуються у господарській діяльності і можуть бути передані в оренду, та відповідальності за ненадання таких відомостей (надання недостовірних відомостей);

3) чітка регламентація на законодавчому рівні питання щодо моменту, з якого передане в оренду державне майно вважається повернутим. Одним із шляхів може бути доповнення частини 1 статті 27 Закону України «Про оренду державного та комунального майна» [4] положенням, яке перебачатиме, що підтвердженням повернення об'єкта оренди є належним чином підписаний акт приймання-передачі, якщо інше не передбачено умовами договору;

4) регламентація ситуації відсутності згоди однієї зі сто-

рін договору оренди державного майна щодо підписання акту приймання-передачі та проблеми відсутності орендаря як на орендованому об'єкті, так і за його місцезнаходженням, що робить неможливим підписання відповідного акту. У зв'язку з цим у статті 27 Закону України «Про оренду державного та комунального майна» можна передбачити таке: «Якщо орендар відсутній за його місцезнаходженням, то протягом трьох місяців після закінчення строку договору оренди орендодавець повинен здійснити необхідні заходи щодо його розшуку. Із спливанням цього часу – скласти акт про фактичне невикористання об'єкта оренди у зв'язку із відсутністю орендаря після закінчення строку дії договору оренди». Зараз у такій ситуації на практиці орендодавець часто лише нараховує орендну плату за строк, який спливає після закінчення договору оренди (а цю плату у більшості випадків неможливо стягнути), і не здійснює заходів щодо подальшого ефективного використання державного майна шляхом передачі його в оренду іншим суб'єктам. Запропоновані заходи дозволять встановити чітку процедуру повернення орендованого майна у разі відсутності орендодавця після закінчення договору оренди і забезпечать більшу ефективність використання державного майна;

5) чітке унормування формування та ведення Єдиної бази державного майна, яке не використовується у господарській діяльності та може бути об'єктом оренди. Для належного її формування також доцільно встановити обов'язок орендаря повідомляти про свій намір не продовжувати договір оренди за два місяці до закінчення його строку, щоб надати можливість вже займатись передачею державного майна в оренду та скоротити термін невикористання об'єкту.

Врахування вищезазначених пропозицій сприятиме підвищенню ефективності правового регулювання оренди державного майна та отриманню максимального економічного ефекту від передачі в оренду об'єктів державного майна.

Список використаних джерел

1. Аналітичний звіт Державної фінансової інспекції України за 2010 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/75128>.
2. Аналітичний звіт Державної фінансової інспекції України за 2013 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://195.78.68.73/kru/uk/publish/article/102071;jsessionid=6D9A43B607DDB9705B7BEE01372D49DA.app2?&fsize=n>.
3. Порядок повернення орендованих цілісних майнових комплексів державних підприємств після припинення або розірвання договору оренди : Наказ Фонду державного майна України від 7 серпня 1997 р. № 847 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 40. – Ст. 428.
4. Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 10 квітня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 30. – Ст. 416.

В.О. Грабовий,
аспірант кафедри адміністративного та господарського права
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

СЛУЖБА КОРПОРАТИВНОГО СЕКРЕТАРЯ ЯК НЕОБХІДНИЙ ЕЛЕМЕНТ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ

На даний час у нашій державі відбувається реформа управління державної власності, основною метою якої є підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки, в тому числі шляхом удосконалення корпоративного управління суб'єктами господарювання [1].

У широкому розумінні корпоративне управління розглядають як систему, за допомогою якої спрямовують та контролюють діяльність суб'єкта господарювання. Належна система корпоративного управління дозволяє інвесторам бути впевненими у тому, що керівництво суб'єкта господарювання розумно використовує їх інвестиції для фінансово-господарської діяльності і, таким чином, збільшується вартість частки інвесторів у капіталі такого суб'єкта господарювання [2].

Корпоративне управління суб'єктами господарювання повинне бути прозорим та відповідати Рекомендаціям з корпоративного управління суб'єктами господарювання Організації економічного співробітництва та розвитку.

Удосконалення корпоративного управління суб'єктами господарювання є ключовим компонентом реформи.

З метою підвищення ефективності управління корпоративними правами держави та у відповідності із законодавством України, в тому числі наказом Фонду держ-

майна України «Про затвердження Примірного положення про корпоративного секретаря акціонерного товариства, в статутному капіталі якого корпоративні права держави перевищують 50 відсотків» (далі – Наказ ФДМУ від 19.03.2015 № 356), затверджується посада корпоративного секретаря в товаристві, де частка держави перевищує 50 відсотків [3]. Даним наказом визначається компетенція корпоративного секретаря, яка вміщує 41 пункт. Якщо виділити деякі функції, які виконує корпоративний секретар, то умовно їх можна поділити на такі групи:

I. Інформаційна функція, що має вираз у таких повноваженнях, як вивчення існуючих практик корпоративного управління та подання наглядовій раді пропозицій щодо впровадження практик корпоративного управління в товаристві; надання консультацій особам, які присутні на загальних зборах товариства, та акціонерам, які беруть участь у загальних зборах товариства, щодо порядку проведення загальних зборів товариства; забезпечення отримання членами наглядової ради інформації, необхідної для виконання ними своїх посадових обов'язків; надання наглядовій раді інформації щодо виконання або невиконання прийнятих нею рішень, а також про виявлені порушення, допущені при їх виконанні.

II. Організаційна функція, що має вираз у таких повноваженнях, як підготовка проекту рішення наглядової ради про скликання загальних зборів товариства та проекту їх порядку денного; забезпечення процесу ознайомлення акціонерів (їх представників) та посадових осіб товариства з матеріалами та документами щодо питань порядку денного загальних зборів товариства у порядку, передбаченому законодавством України, статутом та положенням про загальні збори товариства; ознайомлення новообраних членів наглядової ради з встановленим порядком роботи органів управління та ревізійної комісії товариства; організація проведення навчання та підвищення кваліфікації членів наглядової ради; організація підготовки публічної

інформації та забезпечення її оприлюднення на власному веб-сайті товариства.

III. Технічна функція, що має вираз в організації технічного супроводу проведення загальних зборів товариства, в тому числі відео- та аудіозапису.

IV. Функція внутрішньої взаємодії, що має вираз у таких повноваженнях, як забезпечення обміну інформацією між органами управління та ревізійною комісією товариства, а також між товариством та акціонерами, іншими заінтересованими у діяльності товариства особами та інвесторами згідно з встановленими товариством процедурами щодо надання інформації; координація роботи органів управління та відповідних структурних підрозділів товариства під час виплати товариством доходів за випущеними цінними паперами, емісії цінних паперів, викупу (в тому числі обов'язкового викупу) та продажу цінних паперів товариства, інших операцій із цінними паперами товариства та корпоративних подій; забезпечення в межах компетенції взаємодії органів управління та відповідних структурних підрозділів товариства під час проведення перевірок товариства Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольним комітетом України, представлення інтересів товариства при розгляді справ щодо правопорушень на ринку цінних паперів та у сфері корпоративного управління, порушених Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

V. Функція зовнішньої взаємодії, що має вираз у таких повноваженнях, як забезпечення взаємодії товариства із фондовою біржею, до біржового списку якої включені цінні папери товариства; забезпечення взаємодії посадових осіб товариства, голови загальних зборів товариства, членів реєстраційної та лічильної комісій з представниками Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та акціонерів під час здійснення ними нагляду за реєстрацією акціонерів, проведенням загальних зборів товариства, голосуванням та підбиттям підсумків.

VI. Координаційна функція, що має вираз у таких повноваженнях, як координація підготовки проектів рішень, матеріалів та документів щодо питань порядку денного загальних зборів товариства.

За аналізом системи вищевказаних функціональних обов'язків корпоративного секретаря слід зазначити, що він є посадовою особою товариства, яка здійснює інформаційне та організаційне забезпечення діяльності органів управління та ревізійної комісії товариства, а також обмін інформацією між органами управління та ревізійною комісією товариства, його акціонерами, іншими зацікавленими у діяльності товариства особами та/або інвесторами.

І хоча корпоративний секретар у своїй діяльності співпрацює з виконавчим органом та ревізійною комісією товариства, але він не є функціонально підпорядкованим та підзвітним цим органам. Вказане видається обґрунтованим, оскільки відповідно до зазначеного вище наказу ФДМУ від 19.03.2015 № 356 корпоративний секретар обирається наглядовою радою та звітує перед нею, а остання щорічно оцінює його результати діяльності та приймає рішення на відповідність займаній посаді [3].

Повноваження щодо контролю та регулювання діяльності корпоративного секретаря наглядова рада здійснює шляхом:

- 1) затвердження Положення про корпоративного секретаря;

- 2) обрання корпоративного секретаря.

Відповідно до пунктів 3.3, 3.4 наказу ФДМУ № 356, пропозиції щодо кандидатур на посаду корпоративного секретаря подаються до наглядової ради не пізніше, ніж за п'ятнадцять днів до дня засідання наглядової ради; право вносити пропозиції щодо кандидатур на посаду корпоративного секретаря має кожний акціонер товариства незалежно від кількості, типу та категорії належних йому акцій, а також голова та члени наглядової ради. Кожний

акціонер, голова та члени наглядової ради мають право пропонувати лише одну кандидатуру на посаду корпоративного секретаря. Акціонер має право висувати власну кандидатуру [3]. Саме тому із можливого переліку кандидатур і відбувається обрання, а не призначення особи на посаду. Вважаємо, що процедура обрання особи є кращою, оскільки дозволяє обрати кандидата, який найкраще відповідатиме займаній посаді та зможе виконувати поставлені перед ним обов'язки;

3) укладання від імені товариства з особою, обраною на посаду корпоративного секретаря, трудового або цивільно-правового договору.

Вважаємо, що для товариства краще укладання із корпоративним секретарем саме цивільно-правового договору, оскільки він на відміну від трудового регулюється цивільним законодавством, а не трудовим. Так, виконання обов'язків секретаря не може обмежуватися межами робочого часу: він працює на досягнення конкретної цілі у будь-який час; винагорода може виплачуватися за результатами виконаної роботи, а не щомісячно. Тобто для стимулювання та при необхідності досягнення конкретно поставленої мети краще застосовувати цивільно-правовий договір. Якщо ж товариству необхідний корпоративний секретар для простого виконання обов'язків, передбачених наказом ФДМУ № 356, то у цьому випадку краще застосовувати трудовий договір, оскільки він передбачає певні гарантії його діяльності.

Для забезпечення виконання функцій корпоративного секретаря в товаристві може бути створено апарат корпоративного секретаря, штатний розпис та функціональні обов'язки працівників якого затверджуються наглядовою радою за поданням корпоративного секретаря. Обрання та звільнення працівників апарату корпоративного секретаря здійснюється наглядовою радою [3].

Якщо відштовхуватися від функціональних обов'язків та виділеної компетенції, корпоративний секретар та його

апарат є дуже важливим елементом у здійсненні корпоративного управління суб'єктами господарювання. Його діяльність відображає виконання ключових заходів щодо удосконалення корпоративного управління в державному секторі економіки.

З урахуванням вищевказаного доречною видається пропозиція обирати корпоративного секретаря в усіх акціонерних товариствах, в яких наявна будь-яка частка держави, оскільки це забезпечить досягнення мети реформи управління державною власністю – удосконалення корпоративного управління суб'єктами господарювання.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Стратегії підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 травня 2015 р. № 662-р // Урядовий кур'єр. – 2015. – 29 липня. 2015.

2. Корпоративне управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua/activities/corpmangement>.

3. Примірне положення про корпоративного секретаря акціонерного товариства, в статутному капіталі якого корпоративні права держави перевищують 50 відсотків: Затв. Наказом Фонду державного майна України від 19 березня 2015 р. № 356 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.interbuh.com.ua/ru/documents/oneregulations/63515>.

Наукове видання

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ
ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції
22-26 лютого 2016 р.

Відповідальний за випуск - А.М. Захарченко
Технічний редактор - Костецька М.В.
Коректори - Волкова Н.М. Козловська Н.І. Байбула Т.В.

Підписано до друку 18.05.2016 р. Формат 60x84^{1/16}.
Папір офсет. Гарнітура Minion Pro. Умовн. др. арк. 7,67. Обл.-вид. арк. 6,93.
Тираж 42. Замовлення № 218.
Виробник: ПрАТ «Газета «Приазовський робочий», 87500, м. Маріуполь, Донецька область, пр. Миру, 19.
Свідоцтво про внесення до державного реєстру об'єктів видавничої справи:
серія ДК № 4169 від 04.10.2011 р.
Віддруковано у поліграфічному цеху ПрАТ «Газета «Приазовський робочий»,
87500, м. Маріуполь, вул. Миколаївська, 1.